

International Science Group
ISG-KONF.COM

**КОМПЛЕКСНА ПРОГРАМА
ДЛЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
«КАЗКОТЕРАПІЯ»**

ISBN 979-8-89504-804-7

DOI 10.46299/979-8-89504-804-7

Казачінер Олена Семенівна

**КОМПЛЕКСНА ПРОГРАМА
ДЛЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
«КАЗКОТЕРАПІЯ»**

2024

УДК 373.2.013:398.2

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Рекомендовано до друку Вченою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (протокол № 9 від 10.09.2024 р.)

Редактори:

Прохоренко Леся Іванівна, доктор психологічних наук, професор, директор Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України

Бойчук Юрій Дмитрович, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, професор кафедри спеціальної педагогіки, ректор ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Казачінер О.С. Комплексна програма для дітей дошкільного віку «Казкотерапія». – Primedia eLaunch, Boston, USA, 2024. – 121 с.

ISBN – 979-8-89504-804-7

DOI – 10.46299/979-8-89504-804-7

У Комплексній програмі для дітей «Казкотерапія» представлено перелік проблем дитини, які можна розв'язувати за допомогою казкотерапії, види казок, форми, методи та прийоми роботи над казками, описано структуру казкотерапевтичного заняття тощо. Представлено зміст корекційно-розвивальної та психолого-педагогічної роботи в межах реалізації розділів Програми.

Комплексну програму розраховано на 3 роки (1 рік – 4-5 років, 2 рік – 5-6 років, 3 рік – 6-7 років). До Комплексної програми додається календарно-тематичне планування занять відповідно до розділів Програми. Комплексна програма може бути використана в закладах дошкільної освіти, інклюзивно-ресурсних та навчально-реабілітаційних центрах вихователями, практичними психологами, арт-терапевтами, а також іншими фахівцями, які працюють із дітьми, що мають поведінкові та емоційні проблеми, шляхом проведення індивідуальних занять та занять у мікрогрупах.

УДК 373.2.013:398.2

ISBN – 979-8-89504-804-7

© Олена Казачінер, 2024

ЗМІСТ

Пояснювальна записка	4
Розділ 1. Корекція емоційно-вольової сфери, небажаної поведінки	23
Розділ 2. Виховання позитивних рис особистості, вміння взаємодіяти у соціумі з різними людьми, тваринами	25
Розділ 3. Моральне та духовне виховання, боротьба добра зі злом	27
Розділ 4. Боротьба зі страхами, переживаннями та надмірною тривожністю	29
Розділ 5. Виховання санітарно-гігієнічної культури	34
Розділ 6. Лікувальні казки	38
Додатки	43

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Процес виховання і навчання дітей, які потребують корекції психофізичного та (або) розумового розвитку, тривалого лікування та реабілітації, здійснюється за програмами та методиками, розробленими на основі чинної нормативно-правової бази: Конституції України, Конвенції про права дитини, Законів України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про охорону дитинства», Листів МОНУ «Про систему роботи з дітьми, які не відвідують дошкільні навчальні заклади», «Про організацію роботи з дітьми старшого дошкільного віку, які не відвідують дошкільні заклади», «Про здійснення соціально-педагогічного патронату», «Про забезпечення взаємодії в освітній роботі з дітьми старшого дошкільного віку і молодшого шкільного віку», «Про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності», «Перелік навчальної літератури, рекомендованої Міністерством освіти і науки України для використання в закладах дошкільної освіти», Наказу МОНУ «Про затвердження Примірного переліку ігрового та навчально-дидактичного обладнання для закладів дошкільної освіти» та інших.

Діти з порушеннями поведінкової, емоційно-вольової сфери, ті, що потребують психологічної допомоги, зазнали психологічних травм тощо, являють собою неоднорідну та поліморфну категорію та потребують пошуку форм, методів та прийомів надання допомоги з боку педагогів, практичних психологів, фахівців у сфері спеціальної та інклюзивної освіти. Одним із таких дієвих, ефективних, і, головне, безпечних інструментів є казкотерапія.

Основні проблеми в дитячому віці, які можна розв'язувати за допомогою казкотерапії

Залежно від природи порушень емоційно-вольової сфери, поведінки та інших психологічних проблем дітей дошкільного віку, що можна розв'язувати за допомогою казкотерапії, їх умовно можна поділити на такі групи:

- несприятливі стосунки з дорослими та однолітками, проблеми спілкування, налагодження емоційного контакту, життя у соціумі;
- конфлікти та психологічний клімат у родині (смерть близької людини, розлучення батьків);
- гіперактивність та агресивна поведінка, гнів;
- наявність страхів, тривожності, депресивний стан, стресові ситуації;
- неслухняність, протестна поведінка;
- девіантна поведінка (інфантильна, конформна, симптоматична тощо), проблеми морального та духовного виховання, формування загальнолюдських цінностей;
- психологічні травми внаслідок різних причин;
- дотримання санітарно-гігієнічної культури, здорового способу життя;
- завищена / занижена самооцінка;
- порушення фізичного розвитку, мовлення;
- проходження терапевтичних процедур, перебування в стаціонарі;
- фізіологічні проблеми, харчова поведінка тощо.

Особливості казкотерапії як корекційно-педагогічної технології

Казкотерапія – це метод психолого-педагогічної роботи з дітьми, який допомагає скоригувати поведінку, позбавляє страхів та сприяє здоровому психоемоційному розвитку. Унікальність цього методу полягає в тому, що його можуть використовувати як сертифіковані дитячі психологи, так і вихователі, батьки, хоча і в більш простій формі.

Запитуючи і отримуючи відповідь під час читання казок, ми можемо зрозуміти, наскільки дитина добре засвоїла ті чи інші правила. Читаючи казки, ми допомагаємо дитині поглянути на багато ситуацій з боку та підкреслити корисний досвід. Обговорюючи казки, розвиваємо увагу,

мислення, пам'ять, логіку. При цьому все це відбувається не у формі повчальних і нудних розмов, а як захоплююче читання казок.

Основна суть методу – це перенесення проблеми чи переживань дитини на героя казки, а також усвідомлення своїх почуттів та емоцій через третю особу. Такий спосіб подачі матеріалу найбільш вдалий у дитячому віці. Казкотерапія дозволяє дітям порівняти себе з персонажем та знайти подібності.

Розуміння дитиною того, що в неї самої та героя однакові переживання, підвищують ефективність та відданість малюка до терапії. Крім того, подібний формат у невимушеній формі допомагає побачити можливі варіанти виходу із ситуації, шляхи вирішення конфліктів. Окрім іншого, казки для дитини уособлюють щось чарівне, але водночас зрозуміле та безпечне, тому фахівцеві спочатку буде легше порозумітися з дитиною, ніж пропонувати невідомі для неї завдання, вправи, тести тощо.

Можна виділити основні засади побудови терапевтичної діяльності з дітьми будь-якого віку:

1. Емоційна передача дорослим змісту оповідання. При прослуховуванні дитина має бачити обличчя оповідача, жестикуляцію, вираз очей.

2. Відсутність надто довгих пауз. Ситуація в алегорії повинна бути «відкритою», тобто припускати ймовірність кількох рішень.

3. Актуальна для дитини проблема зашифровується образами, метафорами. Правильні психологічні казки для дітей містять ситуативні питання, що спонукають слухача самостійно простежити причини та наслідки описаних дій.

4. Чітке розмежування між позитивними та негативними героями.

Психологи застосовують терапевтичні казки до роботи у трьох напрямках:

1) *Діагностика*, тобто визначення головних життєвих сценаріїв людини, особливостей поведінки й сприйняття світу, здібностей, талантів.

2) *Власне терапія* – вирішення психологічних проблем, закріплення нових моделей поведінки, реакцій.

3) *Прогностика* – допомога в усвідомленні впливу поведінки в теперішньому на майбутні події життя.

У психотерапії казки поділяються на 4 основні групи відповідно до проблем, які в них розглядаються:

1. *При труднощах у спілкуванні* в казці розповідають про конфлікти, сварки, образи, які виникли у малюка в дитячому садку, в школі, в сім'ї, на прогулянці.

2. *При вікових кризах* дитина ніби звикає до своєї нової ролі, до нового статусу (наприклад, до самостійності в дитячому садку, до позиції школяра-першокласника); всі ці моменти можна розігрувати в казковій історії.

3. *При внутрішніх переживаннях* у казці з'являється герой – сам малюк, розглядається його внутрішній світ, розкриваються комплекси і суперечності, щоб дитина могла відповісти собі на питання : «Що зі мною не так?»

4. *При тривогах і страхах* необхідно за допомогою казки визначити, чого боїться малюк, що заважає йому розвиватися, що забирає енергію.

Види казок, що застосовуються у практиці казкотерапії

Виділяють 5 видів казок:

1) *Художні казки (народні, авторські)*. Сюжети, найбільш наближені до звичайного фольклору, універсальні і зрідка адаптуються під конкретну дитину. В основному вони використовуються як підтримуюча терапія і не використовуються для коригування більш серйозних проблем. Головним принципом художніх казок є «не нашкодь».

2) *Дидактична* – навчальна казка. Допомагає опанувати корисні вміння чи складну інформацію. Зазвичай дидактичні казки застосовують із метою навчання та пояснення змісту нового мовного, мовленнєвого, математичного

та іншого матеріалу. У такій формі діти легше оволодівають науковими поняттями, термінами тощо, запам'ятовують їх.

3) *Медитативна* – заспокоює дитину і спрямовує уяву в творче русло. У таких казках немає конфліктів та злих героїв. Медитативні казки демонструють малюкові образ ідеального світу, прекрасних відносин, творчої діяльності. Здобувши через розповідь позитивний досвід, малюк охоче перейде від розкидання іграшок до будівництва зоопарку з кубиків.

4) *Психотерапевтична* – допомагає дитині зрозуміти, як діяти у складній ситуації. Має сильний вплив через емоції. Слухаючи такі казки, малюк навчається вирішувати непрості завдання з прикладу героїв. Часто в психотерапевтичних казках йдеться про дружбу, кохання, подолання страхів.

5) *Психокорекційна* – невимушено впливає на поведінку дитини та ставлення її до навколишнього світу. Під час читання або прослуховування допомагає вирішити проблеми поведінки. Такі види казок підходять для самостійного прочитання.

Різноманітність прийомів допомагає підтримати інтерес до казки, покращити настрій дитини. Поєднання кількох прийомів розвиває уяву та фантазію швидше та повніше. Наприклад, «програючи» казку іграшками, малюк повніше занурюється у сюжет, мешкає його.

Групи казок, що застосовуються у роботі з дітьми:

1. Казки-підказки
2. Казки-анекдоти
3. Поведінкові моделі
4. Сімейна модель
5. Казки-щеплення
6. Чарівні казки
7. Міфологічні історії

Казки-підказки. Прості короткі розповіді з одним умовиводом. Вік слухача – від 3 до 5 років. Дійові особи: два персонажі з протилежними рисами. Стратегічна задача: знайомство з іншими моделями поведінки,

типовими проявами цього поведінкового паттерну і вивіреною класичним фіналом. Тактична задача: кардинальна зміна одного з аспектів – емоційного, ментального, поведінкового. У якості метафор, як правило, виступають тварини, речі, предмети або явища (притчі Езопа, байки Лафонтена).

Динаміка історії: status quo – чужорідний елемент – хаос – щасливий фінал.

Цикл: а) мораль, порада героєві; 2) учинок героя, найчастіше, дурний; в) сакраментальний висновок, резюме.

Казки-анекдоти. Прищеплення дитині почуття гумору. Суть розповіді: парадокс. Під час твору слухач налаштовується на заздалегідь передбачуване рішення, а оповідач надає останній сцені зовсім іншого забарвлення, надає сценічній дії новий тон звучання. Історія розгорталася в одній площині, а потім відбувається неочікуваний поворот, якісний стрибок, який слухач не в змозі передбачити. Саме парадоксальність ситуації надає жартові краси, вивільняє зростаючу напругу, сприяє розвиткові уяви. Мета казок-гуморесок полягає, що навколишній світ неможливо запакувати у «прокрустове ложе» концепцій розсудливості. Учиняючи виходячи зі стереотипних поведінкових кліше, головний герой завжди знаходиться у кумедному становищі («Кіт та лисиця»).

Поведінкові моделі. Від простого до складного. Вік: 5-6 років. Казки цієї категорії показують приклад поведінки, що призводить до невдачі («Лисиця і дрізд»). Як правило, фінал таких історій має заздалегідь тупиковий характер. Задача: вказати дітям на деструктивні форми розвитку, не допустити вияв негативних емоційних проявів на оточуючих людей. У таких казках має бути дотримано певну техніку безпеки – обов'язкова відсутність фігур батьків, у якості персонажів мають бути представники тваринного царства. Засоби запобігання викликано необхідністю не допустити переносу дії казки в реальне життя – у родину, у міжособистісні стосунки. Поведінкові метафори поділяються на казки для хлопчиків та історії для дівчаток.

Сімейна модель. Вік: 7-8 років. Казки спрямовані на створення сім'ї («Журавель і чапля»). Головний лейтмотив: необхідність вибору, нескінченне перебирання ні до чого доброго не призведе.

Казки-щеплення. Типові терапевтичні метафори. Призначені для переходу через локальні кризи. Наведення душевного ладу, вигнання хаосу невизначеності.

Чарівні казки. Сценарії особистої історії. Обов'язковий атрибут: таємниця. Елемент таємниці створює рівень загостреної уваги, енергетизації внутрішніх архетипів, концентрації ресурсів. Чарівні казки дозволяють литини розвинути «психічні м'язи», налаштуватися на певні архетипічні сюжети, розіграти по мірі зростання улюблену психодраму.

Міфологічні історії. З 11-12 років здійснюється перехід від казок до міфів.

Кроки терапевтичної історії

1. Визначити бажаний результат.
2. Зібрати необхідну інформацію про дитину і про наявну ситуацію.
3. Встановити й підтримувати взаємозв'язок із дитиною.
4. Лінгвістичний крок – пошук мови, якою розмовляє малюк.
5. Відобразити всю ситуацію у метафорах, знайти найбільш близькі з них.
6. Навчитися використовувати мову недоговорення та невизначеності.
7. По ходу історії сформулювати перше речення – зав'язка сюжету.
8. Революційна ситуація – визначити, що буде кризою чи чужородним елементом.
9. Заздалегідь розробити декілька варіантів випробувань на ресурсність та здатність долати ускладнення.
10. Передбачити нові можливості розв'язання кризи й досягнення стабілізації.
11. Реалізація мінімум одного рішення. Бажано його закріпити якимось візуальним, аудіальним чи кінестетичним чином.

12. Синхронізація нинішнього комфортного стану з майбутніми ситуаціями: «І з тих пір вони так і робили...», «І щоразу потім...».

Основні прийоми роботи над казкою

Серед основних прийомів роботи над казкою можна назвати такі:

Читання і розповідь – дитина ставить місце героя себе і оцінює його дії як свої. Це допомагає малюкові зрозуміти правильність дій, вчинених героєм, та провести оцінку ситуації.

Малювання казки, ліплення персонажів – допомагає висловити повніше емоції щодо прочитаного та почутого тексту.

Рольова, театралізована, рухлива гра за мотивами казки. Крім прямого терапевтичного ефекту гра має багато інших: зміцнення емоційного фону, вміння оцінювати свої дії з боку, напрацьовується досвід.

Створення власних казкових сюжетів – тут робота йде в напрямі розвитку уяви, зміцнення пам'яті, вміння швидко вигадувати.

Розв'язання казкових завдань, виконання творчих завдань: зміна місця, часу, подій, запровадження нового казкового героя, переплутування сюжетів. Тренує нестандартне та логічне мислення.

Крім основних, існує безліч нетрадиційних прийомів роботи над казковими творами з дітьми дошкільного віку, що з успіхом використовуються у практиці казкотерапії. Опис прикладів таких прийомів подано в Додатку до Програми.

Особливості сприймання казкових творів та напрямки корекційно-педагогічної роботи засобами казкотерапії в різні періоди дошкільного дитинства

При визначенні змісту програми враховані основні особливості сприймання казкових творів та напрямки корекційно-педагогічної роботи засобами казкотерапії з дітьми дошкільного віку в 1-3, 3-4, 4-5, 5-6, 6-7 років.

Казкотерапія для дітей 1-3 років. Своєрідність сприйняття літературних творів в дітей віком 1-3 років у тому, що при осмисленні тексту малюк спирається головним чином на наявний в нього безпосередній досвід, ще дуже обмежений і вузький. Особистий досвід превалює над усвідомленням тексту, заважаючи дитині зрозуміти ті літературні ситуації, які збігаються з її життєвої практикою.

Є ще одна характерна для раннього віку особливість, яку відзначають дослідники дитинства, – це надзвичайний потяг до ритмічно організованого складу мовлення, звучних ритмів і рим, виразної інтонації.

Для дитини цього віку найлегше сприймати твори, в яких події чітко йдуть одна за одною.

Для молодшого дошкільника також характерно яскраво забарвлене емоційне ставлення до персонажів, причому це часто буває пов'язаним не з текстом, а з обмеженим життєвим досвідом дітей, який заважає їм правильно зрозуміти твір. Дітей цікавить зовнішній вигляд, дії та вчинки персонажа, мотив вчинків. Діти також не здатні самотійно уявити якогось персонажа і тому потребують ілюстрації.

Особливістю цього віку також є тяжіння до ритмічного організованого мовлення, багатого на рим і динамікою. Саме так пояснюється їхня любов до творів дитячого фольклору, які гармонійно поєднують у собі слово, ритміку, дію, виразність та музичність.

На третьому році життя дитина розвивається, накопичує досвід, джерелом якого насамперед є близькі дитині люди. Тепер недостатньо лише читати дитині. Вона повинна бачити дорослих, що зосереджено читають. Книга в руках дорослого в цьому віці важлива для дитини як приклад, як спосіб життя, якому варто слідувати. Починаючи з третього року, зміст життя дитини визначається не тільки дорослою людиною, а й нею самою. У неї з'являються улюблені книжки. Її прихильність до книги поки що залежить не так від змісту, як від оформлення обкладинки, барвистості ілюстрацій, яскравості образів, частоти звернення саме до цієї книги. Для повноцінного

розвитку дитини їй важливо показати різноманітність світу, що оточує її, викликати інтерес і потребу до отримання широкого кола і книжкових, і життєвих знань. За перші три роки дитина засвоює колосальний обсяг інформації. За все подальше життя вона не набуває стільки, скільки за цей період.

Для дітей раннього віку характерна залежність розуміння тексту від його особистого досвіду, встановлення зв'язків, що легко усвідомлюються, коли події слідує одна за одною, в центрі уваги головний персонаж. Найчастіше діти не розуміють його переживань та мотивів вчинків. Емоційне ставлення до героїв яскраво забарвлене, спостерігається потяг до ритмічно організованого складу мовлення. Спочатку дитині цікаво перегортати сторінки, слухати читання дорослого, розглядати ілюстрації. З появою інтересу до картинки починає виникати інтерес до тексту. Як показують дослідження, при відповідній роботі вже на третьому році життя дитини можна в неї викликати інтерес до долі героя оповідання, змусити стежити за перебігом події та переживати нові для неї почуття.

Таким чином, ми бачимо, що впродовж усього періоду раннього дитинства відбувається активний розвиток та вдосконалення здібностей до сприйняття літературних творів, формування інтересу та любові до книги, тобто дитина успішно формується як читач.

Казкотерапія для дітей 3-4 років. У цьому віці дитина починає почуватися як окрема особистість. У неї можуть з'явитися капризи, істерики, нічні страхи. З усіма цими проблемами допоможе впоратися лікування казками.

Дитина 3-4-річного віку вчиться правильно висловлювати емоції; у цьому віці у неї стрімко збагачується словниковий запас.

У цьому віці розуміння літературного твору тісно пов'язане з безпосереднім особистим досвідом.

Сюжет діти сприймають фрагментарно, встановлюють найпростіші зв'язки, передусім послідовність подій.

У центрі сприйняття літературного твору – герой. Вихованців молодшої групи цікавить, як він виглядає, його дії, вчинки, а переживань та прихованих мотивів вчинків вони ще не бачать.

Відтворити образ героя в уяві самостійно дошкільнята цього віку не можуть, тому їм потрібні ілюстрації.

Активно співпрацюючи з героєм, діти намагаються втрутитися у події (переривають читання, дивляться на зображення героя).

Казкотерапія для дітей 4-5 років. Дошкільнята цього віку легко встановлюють прості, послідовні причинні зв'язки у сюжеті, бачать звані приховані мотиви вчинків героя.

Приховані мотиви, пов'язані з внутрішніми переживаннями, їм ще не зрозумілі.

Характеризуючи персонажа, діти виділяють одну, найбільш яскраву рису.

Емоційне ставлення до героїв визначається перш за все оцінкою їх вчинків, яка є більш стійкою і об'єктивною, ніж раніше.

Казкотерапія для дітей 5-6 років. У цьому віці дошкільнята певною мірою втрачають яскраву, зовні виражену емоційність, у них виникає інтерес до змісту твору. Вони здатні зрозуміти і такі події, яких не було у їхньому власному житті. У зв'язку з цим виникає можливість знайомити дітей із пізнавальними творами.

Старші дошкільнята часто відчують невпевненість, бояться здатися смішними, зробити щось не так. Казки можуть допомогти впоратися із такими станами. Наприклад, класична історія про гідке каченя підійде дітям із низькою самооцінкою, а казка про стійкого олов'яного солдата – невпевненим, надмірно обережним дітям.

У цьому віці найкращі результати можна отримати як шляхом читання казок вголос, так і при їх спільному творенні. При уважному спостереженні така вправа дає багато додаткової інформації (положення тіла, міміка, інтонації) про загальний психологічний стан дитини.

У цьому віці найкраще сприймаються казки з елементами чаклунства та дива.

У вихованців старшої групи з'являється свідоме ставлення до авторського слова. Сприймаючи літературні твори у єдності змісту та форми, дитина може усвідомити словесний образ і поставитися до нього як до авторського прийому.

Діти продовжують сприймати головним чином дії та вчинки, але починають бачити і деякі найбільш прості та яскраво виражені переживання героїв: страх, горе, радість. Тепер дитина як сприяє з героєм, а й співпереживає йому, що допомагає усвідомлювати складніші мотиви вчинків. Емоційне ставлення до персонажів перестає бути суто суб'єктивним і залежить від того, як дитина оцінює вчинки героя, стає більш адекватним авторському задуму.

Казкотерапія для дітей 6-7 років. У поведінці літературного героя діти бачать різноманітні, іноді суперечливі вчинки, а його переживаннях виділяють складніші почуття (сором, збентеження, страх за іншого). Усвідомлюють приховані мотиви вчинків.

У зв'язку з цим ускладнюється емоційне ставлення до персонажів, воно вже не залежить від окремого, навіть найяскравішого вчинку, що передбачає здатність розглядати події з авторської точки зору.

Таким чином, вивчення особливостей сприйняття літературного твору на різних етапах дошкільного віку дозволяє визначити форми роботи та обрати засоби ознайомлення з літературою.

Для ефективного сприйняття дітьми художньої літератури педагогу необхідно провести аналіз твору, який містить:

- 1) аналіз мови твору (пояснення незрозумілих слів, робота над образністю мови автора, засобами виразності);
- 2) аналіз структури та змісту.

Тому дитина, що має різноманітні проблеми емоційно-вольового, поведінкового характеру тощо, потребує використання казкотерапії як

безпечного, дієвого та результативного інструменту корекційно-розвиткової роботи у спеціально створеному середовищі. Це реалізується під час проведення індивідуальних або групових занять із використанням різноманітних форм, методів та прийомів роботи над казковими творами з урахуванням індивідуальних та вікових особливостей дошкільників.

Зміст та особливості Комплексної програми

Загальна організація виховного та корекційно-розвивального процесу за Програмою «Казкотерапія» ґрунтується на її практичній спрямованості, яка, у свою чергу, визначається конкретними проблемами дітей, що потребують надання різноманітних видів психолого-педагогічної підтримки. Особливості казкотерапевтичних методик створюють можливості їх застосування у дітей із широким діапазоном проблем.

Комплексний характер корекційно-педагогічної роботи передбачає розв'язання проблем психолого-педагогічного характеру, що розв'язуються через читання, програвання казок, вигадкування казкових історій, обговорення сюжетної лінії та героїв, вирішення конфліктних ситуацій тощо. Внаслідок цього слід підкреслити, що надання психологічної підтримки дітям дошкільного віку засобами казкотерапії в умовах закладу дошкільної освіти чи інклюзивно-ресурсного / навчально-реабілітаційного центру має бути спрямовано на забезпечення емоційної комфортності та позитивного психологічного самопочуття дитини під час спілкування з однолітками та дорослими.

Тенденції вибору казкотерапії для роботи з дітьми дошкільного віку мають бути зорієнтовані на два її варіанти. Їх відмінність полягає у ступені індивідуалізації та ступені директивності казок, що використовуються.

Директивний варіант характеризується тим, що сюжет казки обирається чи створюється індивідуально для конкретної дитини і пов'язаний безпосередньо з її життям, проблемами та цілями роботи. Індивідуальні форми роботи застосовуються для дітей, що мають низку проблем, для

розв'язання яких групова робота є малоефективною і навіть небажаною (діти, що пережили сильний стрес, кризу, психологічну травму тощо). Цю ж форму роботи доцільно застосовувати й на групових заняттях із 3-5 дітьми, що мають схожі проблеми, наприклад, тривожність та страхи.

Другий варіант казкотерапії – менш директивний – використовується під час групової роботи з дітьми 6-7 років з метою формування моральної поведінки, розвитку моральних переживань та почуттів. На цих заняттях розв'язуються завдання актуалізації ціннісно-сміслового компонента свідомості дітей, формування у них знань про емоційний світ людини і способи управління ним, розвиток уміння відчувати й розуміти інших, надавати їм підтримку, розвиток творчих здібностей та уяви тощо. У цьому варіанті казки створюються для всієї групи, оскільки кожна дитина сприймає казку по-своєму, знаходячи у ній те, що актуально і співвідноситься з її проблемами. Недирективний варіант може застосовуватися у казкотерапевтичній пісочній терапії з дітьми 3-7 років. Гра з піском надає дитині в індивідуальній роботі можливість позбавитися психологічних травм за допомогою перенесення зовні, на поверхню пісочниці, своєї внутрішньої реальності.

Етапи роботи з ознайомлення з художньою літературою дітей дошкільного віку

1. Підготовка до сприйняття художнього твору.

Щоб викликати в дітей інтерес до змісту, пробудити асоціації з аналогічними подіями, у яких вони брали участь, вихователь проводить вступну розмову (трохи більше 2-3 хвилин).

Дуже важливо на самому початку привернути увагу яскравим малюнком, невеликим віршем, пісенькою, загадкою тощо. Але іноді дітям просто повідомляють назву твору, ім'я автора, тему.

2. Первинне читання. Під час читання вихователю обов'язково треба іноді поглядати на дітей. Найкраще робити це між реченнями чи абзацами.

Цей візуальний контакт має значення для розуміння дітьми думок і почуттів вихователя.

У процесі читання чи розповідання не слід ставити запитання чи робити зауваження – це відволікає дошкільнят. Якщо вони недостатньо уважні, читець має посилити емоційність виконання.

3. *Чуттєвий аналіз тексту.* Можна запитати: «Чи сподобалося оповідання?» або «Хто з героїв сподобався?» Далі потрібно провести аналіз мови твору (пояснення незрозумілих слів, робота над образністю мови автора, засобами виразності). Потім дається установка: «Я прочитаю вам розповідь ще раз, а ви уважно слухайте».

4. *Вторинне читання.* Перед тим як прочитати твір вдруге, слід поставити дітям питання, наприклад: «Чому твір називається саме так?»

5. *Повний аналіз художнього твору.* Насамперед це аналіз структури та змісту. У цій частині заняття можна провести бесіду, а також використовувати різноманітні прийоми, що полегшують сприйняття художнього твору.

6. *Заключна частина.* Не має займати більше 1-2 хвилин. Це підбиття підсумків: педагог ще раз звертає увагу дітей на назву твору, його жанрові особливості, згадує, що сподобалося дітям. Крім того, зазначає активність дітей, їхню увагу, прояв доброзичливого ставлення до висловлювань однолітків.

Категорії питань для розмов із дітьми на теми літературних творів

1. Запитання, що дозволяють дізнатися емоційне ставлення до подій та героїв («Хто вам більше сподобався? Чому?»).
2. Питання, створені задля виявлення сенсу твору, його проблематики.
3. Питання, створені задля з'ясування мотиву вчинків.
4. Запитання, що звертають увагу на мовні засоби виразності.
5. Питання, створені задля відтворення змісту.

6. Питання, що підводять до висновків («Чому письменник так назвав свою розповідь? Навіщо він розповів нам цю історію?»).

7. Питання, пов'язують зміст історії з особистим досвідом дітей.

Особливості проведення та структура заняття із використанням казкотерапії

Заняття проводяться вихователем / дитячим психологом / фахівцем зі спеціальної та інклюзивної освіти (вчителем-логопедом, вчителем-дефектологом) упродовж усього навчального року два рази на тиждень. Тривалість заняття залежить від віку дітей: для дітей 3-4 років – 15 хвилин, для дітей 4-5 років – 20 хвилин, для дітей 6-7 років – 25 хвилин.

Структура корекційно-розвивальних та виховних занять із використанням казкотерапії для дошкільників 3-4 років має такі етапи:

1. Привітання
2. Уявна картинка
3. Ігрові прийоми
4. Читання казки
5. Бесіда, обговорення казки, робота над казкою
6. Підбиття підсумків заняття, прощання

Створення «уявної картинки» – діти уявно малюють картинку на певну тему, а потім розповідають про те, що у них вийшло.

Під час обговорення творів вихователь / психолог / фахівець підводить дітей до певного висновку. Потім проводиться гра на цю ж тему.

Далі відбувається робота з казкою (казки обираються відповідно до тематики). Після читання вихователь / психолог / фахівець разом із дітьми обговорює казку, працює з дітьми над її змістом.

Залежно від змісту, питання щодо казки можуть бути приблизно такими. Про що казка? Що запам'яталося найбільше? Які герої запам'яталися? Чому? Що сталося з тим чи іншим персонажем? Які відчуття виникали під час читання? В які моменти було радісно, а в які – сумно? Чи

було шкода когось? Які відчуття, який настрій після казки? Чи трапляється таке у житті, по-справжньому? Чи траплялися у тебе схожі ситуації? Чого ми можемо навчитися цієї казки? Як можна застосувати здобуті знання у житті?

У програму включені вправи, прийоми які дозволяють здійснювати на різних дітей різний вплив і посилюють ефект прочитаної казки.

Структура корекційно-розвиваючого казкотерапевтичного заняття для дітей 5-7 років

1. Налаштування на майбутню діяльність. Розминка. Колективні вправи.

2. Повторення. Ведучий ставить дітям питання, що вони пам'ятають з минулого заняття.

3. Розширення. Ведучий розповідає чи показує дітям нову казку. Пропонує дітям спробувати, допомогти будь-якому персонажеві казки, придумати своє закінчення казки, намалювати сюжет, що сподобався, з казки (або продовження).

4. Закріплення. Ведучий проводить ігри, що дозволяють дітям набути нового досвіду; відбуваються символічні подорожі, перетворення. Обговорення вигаданого (намальованого дітьми).

5. Інтеграція. Ведучий обговорює та аналізує разом із дітьми, у яких ситуаціях із життя вони можуть використати той досвід, що набули.

6. Резюмування. Ведучий підбиває підсумок заняття. Чітко промовляє послідовність того, що відбувалося на занятті, відзначає окремих дітей за їхні заслуги, підкреслює важливість набутого досвіду.

7. Ритуал «виходу» з казки. Повторення ритуалу «входу» у заняття із доповненням.

Важливо правильно визначити склад, щоб у грі брали участь діти із різними рисами характеру. Все починається з ритуалу, наприклад, вітання з предметом: діти утворюють коло і передають один одному дзвіночок, називаючи своє ім'я. Далі можливими є кілька сценаріїв.

По-перше, заняття можуть відбуватися як вистава – розігрування казки. Вихованцям пропонується на вибір кілька ролей – діти підсвідомо самі виберуть собі відповідну їм, «правильну» роль. Можна заздалегідь підготувати декорації, костюми, дібрати мелодії, що підходять за сюжетом – все це сприятиме позитивному ефекту. Психологу приділяється головна роль – він озвучує текст казки та запрошує учасників виконувати певні дії.

По-друге, заняття казкотерапією у формі читання чи обговорення самої казки. Важливо дати можливість кожній дитині висловитись, при цьому на занятті має панувати повна свобода думки – будь-яка думка має право на існування і не повинна засуджуватись. Заняття можна розпочати з попереднього заняття, згадати, чого навчилися минулого разу. Потім перейти до читання нової казки або її розігрування, обговорити, знайти точки зіткнення з реальним життям і в результаті узагальнити отриманий на занятті досвід. Завершити заняття можна релаксаційною паузою, в ході якої діти із заплющеними очима слухають вихователя та уявляють те, про що він говорить.

Заняття казкотерапією хороші тим, що дозволяють в канву оповідання вплести логопедичні та фізкультурні вправи, методи релаксації під музику. Якщо діти втомилися, то потрібно плавно перевести їх увагу в інше русло: попросити їх зробити малюнки до уривків з казки, що найбільш сподобалися, виліпити з пластиліну героїв.

Заняття казкотерапією можуть включати як відомі казки, так і придумані вихователем або батьками. Головний герой у таких сюжетах дуже схожий на конкретну дитину. З боку вчинки краще видно, і малюк із легкістю зможе співвіднести себе з героєм. Важливо подолати всі перешкоди в казці, щоб і насправді дитина побачила вихід із ситуацій, що склалися.

Як автори можуть виступати і самі діти. Дитяча казка є показовою, вона розкриває переживання малюків, які вони соромляться обговорювати з дорослими або про яких батьки навіть і не підозрювали.

Аналіз опанування Програми дітьми обговорюється на засіданнях команди психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими потребами, педагогічних радах закладів дошкільної освіти, батьківських зборах, а результати такого обговорення є підставою для оперативного внесення коректив до її змісту.

Розділи Комплексної програми

Враховуючи ті проблеми, яких зазнають діти внаслідок порушень емоційно-вольової сфери, поведінки, психологічних травм тощо, основний програмовий зміст упорядковано за наступними розділами:

- 1. Корекція емоційно-вольової сфери, небажаної поведінки**
- 2. Виховання позитивних рис особистості, вміння взаємодіяти у соціумі з різними людьми, тваринами**
- 3. Моральне та духовне виховання, боротьба добра зі злом**
- 4. Боротьба зі страхами, переживаннями та надмірною тривожністю**
- 5. Виховання санітарно-гігієнічної культури**
- 6. Лікувальні казки**

За змістом кожного розділу дається коротка анотація, окреслюються ключові завдання навчання і виховання, корекційно-розвивальної роботи, пропонуються теми для планування групових і підгрупових занять, а також орієнтовні показники розвитку (що на кінець року або усього періоду навчання діти можуть засвоїти за допомогою роботи над казковими творами).

У **Додатках** до Програми подано зміст корекційно-розвивальної та психолого-педагогічної роботи в межах реалізації її Розділів (Додаток А), опис різноманітних нетрадиційних форм, методів та прийомів роботи над казковими творами (Додаток Б), перелік сучасних казкотворчих технологій, зокрема психодіагностичних методик і технологій сторітеллінгу (за М. Махнієм) (Додаток В), а також наведено приклади алгоритмів створення корекційних казок самостійно (Додаток Д).

РОЗДІЛ 1

КОРЕКЦІЯ ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВОЇ СФЕРИ, НЕБАЖАНОЇ ПОВЕДІНКИ

В основу Розділу «Корекція емоційно-вольової сфери, небажаної поведінки» покладено положення про те, що казка – це дивовижний помічник у корекції небажаної поведінки чи допомоги у формуванні будь-якого аспекту особистості дитини.

Для того, щоб дитина відчувала себе щасливою, була здатною краще адаптуватися і долати труднощі, їй необхідно мати позитивне уявлення про себе. Діти з негативною самооцінкою мають високу тривожність, гірше пристосовуються до життя, важко сходяться з однолітками. Вони не хочуть брати участь в іграх, бо бояться виявитися гіршими за інших, а якщо й беруть участь, то часто ображаються і йдуть.

Величезний вплив на самооцінку та емоційну сферу дитини надають батьки. Їм бракує часу на те, щоб пограти з дитиною. Ми, щоб досягти послуху, залякуємо дітей, навіть не помічаючи цього. Ми приписуємо роль і вішаємо ярлики дитині, коли злимося ... Звідси агресія – виплеск негативних емоцій на інших, страхи, боязкість, тривожність, сором'язливість та ін.

Поки дитина мала, легше виправити емоційну сферу дитини, допомогти їй повірити в себе, зміцнити оптимізм та надію, допомогти виявити приховані здібності. І на допомогу прийдуть казки на корекцію емоційної сфери дитини. Саме вона допоможе дитині зняти емоційну напругу, підвищити впевненість у власних силах, зрозуміти, що вона нітрохи не гірша за інших, що вона любима і дорога.

Для корекції дитячих проблем бажано, щоб герой казки був однієї статі, приблизно одного віку, характеру з дитиною. Проблемна ситуація має бути схожа на реальну ситуацію дитини, і приписувати герою всі переживання дитини.

Казка має пропонувати альтернативні моделі поведінки у проблемній ситуації, допомагати знайти позитивний сенс у тому, що відбувається. Завдання через казкові події – показати героєві ситуацію з різних сторін.

Героєві казки необхідно усвідомити свою неправильну поведінку та змінити її.

Не обов'язково одразу обговорювати прочитану казку. Дайте дитині час обміркувати почуте, сформулювати свої емоції та бачення щодо описаної в казці проблеми.

Саме тому змістом цього розділу Комплексної програми під час організації корекційно-розвивального процесу має бути передбачено роботу над казками, спрямованими на:

- формування вміння адекватно виражати свої емоції – як позитивні, так і негативні, вміння шукати вихід зі складної життєвої ситуації;
- формування вміння відчувати емоційний стан інших, виявлення турботи;
- зняття емоційного напруження;
- формування навичок правильної та суспільно прийнятної поведінки у складних ситуаціях, культури поведінки;
- корекцію агресивної та небажаної поведінки;
- формування навичок адекватної самооцінки.

Зміст корекційно-розвивальної та психолого-педагогічної роботи в межах реалізації Розділу 1 Програми представлено у таблиці А.1.

РОЗДІЛ 2

ВИХОВАННЯ ПОЗИТИВНИХ РИС ОСОБИСТОСТІ, ВМІННЯ ВЗАЄМОДІЯТИ У СОЦІУМІ З РІЗНИМИ ЛЮДЬМИ, ТВАРИНАМИ

Зміст Розділу «Виховання позитивних рис особистості, вміння взаємодіяти у соціумі з різними людьми, тваринами» ґрунтується на тому, що деякі батьки зустрічаються з тим, що дитина дуже багато всього вивчає, постійно чимось зайнята, щось розглядає, вирізає, малює. При цьому не виходить гуляти і пручається, якщо їй запропонувати вийти на прогулянку. Дитині складно спілкуватися з однолітками; у дитячому садку вона частіше сидить у куточку, сама із собою. І, хоча діти всі різні, і, цілком можливо, для когось це абсолютно нормально, але іноді йдеться про проблему замкнутості дитини, її небажання взагалі йти на контакт. У цьому випадку батьки можуть почитати дитині казку, де головний герой, який має замкнутий характер, по ходу сценарію поступово переосмислить свою поведінку, подивиться на неї з боку і зрозуміє, як інакше можна поводитись і які позитивні наслідки спричинить таку поведінку. Дуже важливо, що, прослуховуючи чи читаючи казку, дитина ідентифікує головного героя із собою – це дозволяє досягнути змін.

У сюжеті казки можуть програватися конфлікти, образи, розбіжності, з якими дитина зустрічається у дворі, у дитячому садку, у школі, у родинному колі. Слухаючи чи читаючи казку, дитина розуміє, що дружити набагато цікавіше, ніж сваритися. Або вона співпереживає казковому героєві, коли його кривдять, і доходить висновку, що не хоче бути кривдником.

Саме тому орієнтовний зміст та призначення казок цього Розділу мають бути такими:

- прояв доброти, милосердя, позитивних внутрішніх почуттів
- дружба, спілкування, товариськість
- подолання конфліктів, сварок

- турботливе ставлення до тварин, птахів, подолання жорстокого ставлення, піклування про тварин, що мешкають поруч.

Зміст корекційно-розвивальної та психолого-педагогічної роботи в межах реалізації Розділу 2 Програми представлено у таблиці А. 2.

РОЗДІЛ 3

МОРАЛЬНЕ ТА ДУХОВНЕ ВИХОВАННЯ, БОРОТЬБА ДОБРА ЗІ ЗЛОМ

В основу Розділу «**Моральне та духовне виховання, боротьба добра зі злом**» покладено ключову позицію про те, що добро і зло у казках завжди борються. Казковий світ живе на цій ворожнечі. Злі персонажі намагаються здобути перемогу, вони вигадують різні підступи, створюють небезпеку для добрих героїв. Але добро завжди перемагає. Цю віру казки вселяють у душу людини з дитинства.

Сама композиція казок побудована так, що добро виглядає яскраво та помітно, але зло завжди поряд.

Сюжет казки – протистояння добра та зла. Добрі персонажі мають кмітливість, силу, винахідливість, допомагають слабким і беззахисним, а їм у свою чергу допомагають сили природи, тварини, птахи та риби. Наприкінці зло обов'язково буде покарано. Спочатку воно намагається бути страшним та владним. У нього в руках магічна сила та ціла армія помічників.

У казках персонажі постають перед читачем у різних образах: герої виступають за добро, тоді як лиходії намагаються перешкодити їм. Але не слід забувати про те, що всі персонажі перебувають у постійній боротьбі із самими собою.

У народних казках добро завжди перемагає зло завдяки силі духу, сміливості та рішучості, яку мають головні герої. При цьому крізь казки видно етику, на яку орієнтувалося суспільство, де правила моралі та справедливості тримають честь і гідність. Ця ж етика допомагає ушляхетнювати людські якості та думки, вчитися жити в радості та світі, вміти пробачати образи і пам'ятати про добро.

Однак зло теж має своє місце в казках. Лиходії тут виступають як приклад моральної деградації, підкреслюючи у вузькооких задумах сказ і

жорстокість, показуючи, які небезпеки, що настають у разі, якщо моральні принципи не враховуються.

Таким чином, народні казки – це народний мудрий досвід, улюблена класика дитинства, яка виховує молодь та формує їхню світогляд. Вони надають глибокий вплив на нас і позитивно впливають на розвиток особистості, зміцнюють волю і дух, виховуючи любов до істини та добра.

Зло не завжди яскраво марковане зовні і навіть вчинками злих героїв. Злий герой може бути цілком привабливим, його негативні риси можуть бути неочевидні для оточуючих. Однак злі вчинки або негативні якості характеру виявляються важливішими за зовнішність і уявну пристойність. Відсутність однозначних маркувань у зла і злих героїв вказує на складність реалізації категорій добра і зла у казках, чіткому уявленні, що склалося у людей про те, що добро не завжди легко відмежувати від зла, що необхідно судити про доброту та злість оточуючих не за зовнішністю, а за результатом їхньої діяльності.

Зміст корекційно-розвивальної та психолого-педагогічної роботи в межах реалізації Розділу 3 Програми представлено у таблиці А. 3.

РОЗДІЛ 4

БОРОТЬБА ЗІ СТРАХАМИ, ПЕРЕЖИВАННЯМИ ТА НАДМІРНОЮ ТРИВОЖНІСТЮ

Зміст Розділу «**Боротьба зі страхами, переживаннями та надмірною тривожністю**» ґрунтується на тому, що страх – емоція дуже сильна, але потрібна людині: він супроводжує інстинкт самозбереження, допомагає уникнути небезпек. Часто страх допомагає людині. Але існує безліч «неправильних» страхів, які сковують наш розум, заважають спокійно жити і почуватися щасливими. Вікові страхи, які відчуває кожна дитина на різних стадіях свого розвитку, можуть як пройти, так і трансформуватися, перейти в більш глибоку фазу. Найбільш небезпечні в цьому сенсі страхи, що виникають у дошкільному віці і не проходять у міру дорослішання дитини. Вони накладають незабутній відбиток на все подальше життя. Тому батькам важливо знати, що таке дитячі страхи, які їх види, особливості прояви, способи розпізнавання та боротьби з ними. Дошкільний вік найсензитивніший для виникнення страхів, зрозуміло це тим, що у дитини активно розвивається уява. Слід поділити такі поняття, як страх і тривога. Страх – відповідь на небезпеку, тривога – передчуття небезпеки. Тривога збуджує нервову систему, страх її гальмує.

Вирізняють вікові страхи та невротичні. Як правило, вікові з часом проходять, а ось із невротичними найчастіше доводиться працювати дитячим психологам. До вікових страхів схильні практично всі діти, особливо яскраво вони проявляються у емоційно чутливих дошкільнят. Причин виникнення таких страхів дуже багато: конфліктні взаємини у ній, психологічні травми – шок, переляк, багато заборон, батьківські страхи, що транслюються дітям. Невротичні страхи можуть виникнути внаслідок тривалих переживань чи гострих психічних потрясінь. Такі страхи негативно впливають на розвиток особистості та формування характеру дитини. Потрібно пам'ятати, що вікові

страхи – нормальне явище, навіть показник нормального психічного розвитку дитини.

Із природним інстинктом захисту стикаються новонароджені. Немовля прокидається і невдоволено кричить, тому що відчуває справжнісінький страх. Проходить кілька місяців, і після цього малюк перестає лякатися своїх рухів, гучних звуків, холоду і спеки, тобто. Всього, що не схоже на звичні та комфортні умови життя до народження.

Після 1 року діти починають боятися темної доби. Їм страшно засинати без яскравого світла, залишатися одним у кімнаті. Страх втратити батьків змушує малюка голосно протестувати, якщо доводиться залишатися в малознайомому суспільстві (дитсадку, гостях). З народження до 1 року у дитини проявляються такі вікові страхи як страх гучних різких звуків, незнайомих осіб, зміни звичної обстановки, страх висоти, розлуки з мамою. З 1-2 років характерні страхи самотності, шуму, незнайомих дорослих. З 2-3 років страх уколів і тварин.

Від 3 до 5 років активно формуються фантазія та уява. З'являється страх чужих людей, лякають самотність і можливі покарання. Батьківські загрози та залякування дуже сильно ранять ніжну психіку саме в цей період дитинства, і сприяють виявленню прихованих проблем. З 3-5 років страх темряви, самотності, замкненого простору, висоти, казкових персонажів, болю, уколів.

З 5-7 років з'являються страхи війни, нападу, смерті, смерті батьків, казкових персонажів, страшних снів, покарання. Від 5 до 7 років діти бояться казкових героїв, мультяшних страшилок та монстрів з екрану телевізора. Їхні лякаючі образи пов'язуються з новим для дитини поняттям смерті, змушують її боятися. Поступово з'являється страх непереборних природних сил (ураганів, повеней, землетрусів) та воєн.

Дуже важливо уважно ставитись до дитячих страхів, для дітей це складні переживання. Якщо дитині наснився страшний сон, то можна

намалювати страшного персонажа і зробити його смішним. Можна використовувати ігри для зняття емоційної напруги у дитини, написати казку про те, як герой переміг лиходія. Але якщо ми помічаємо такі тривожні симптоми, як безсоння, нічні кошмари, енурез, невротичні прояви (обгризання нігтів, накручування волосся), тики, часті істерики, тоді потрібно обов'язково звертатися до фахівця.

Слід пам'ятати, що вікові страхи без ускладнень – це норма, а невротичні страхи вимагають втручання дитячого психолога, а часом і психіатра.

Казка – як чарівне дзеркало, в якому дитина може побачити свої недоліки та працювати над собою, відстежити, як герої зустрічаються з переживаннями, як долають їх, та набути гармонії.

Щоб перемогти страх, потрібно прочитати, а краще придумати казку, в якій герой успішно бореться з тим чи іншим страхом. Співпереживаючи казкового персонажа, дитина ідентифікує себе з нею і розуміє, що зі страхами можна впоратися.

Види дитячих страхів

- *Нав'язливі страхи, вони ж фобії.* Дитина боїться певних конкретних ситуацій, як-от: велика висота, відкритий чи закритий простір, велике скупчення людей. Впадає в істерику, якщо дізнається, що потрібно зіткнутися з предметом фобії, при цьому не важливо, наскільки скоро це станеться.

- *Маячні страхи.* Боязнь, яку важко пояснити і знайти причину її виникнення. Діти можуть боятися спілкуватися з певною людиною, грати з однією іграшкою, йти якоюсь дорогою. Найчастіше пов'язані з недорозвиненим логічним мисленням та проблемами з причинно-наслідковими зв'язками: дитина впала на дорозі і почала боятися цієї дороги, а не падіння.

- *Надцінні страхи.* Страхи, переоцінені дитячою свідомістю: страх темряви, потвор, самотності, казкових персонажів. Дитина сприймає жартівливі розповіді з повною серйозністю і переоцінюють їхню важливість, через що звичайна казка чи необхідність заснути одному в кімнаті викликає паніку та плач.

- *Страхи уві сні.* Дитині часто сняться кошмари, під час яких вона починає плакати, кричати, говорити окремі фрази. Може кликати батьків і при цьому не визнавати їх. Як правило, дитина заспокоюється за кілька хвилин і не пам'ятає після пробудження, що їй снилося.

Дитячі страхи виявляють себе різноманітними порушеннями поведінки. Їх типові ознаки трапляються досить часто:

- *Страх самотності.* Патологічними психологи вважають його у віці старше 6 років, коли дитина може короткий час перебувати вдома одна. Діти з таким страхом прив'язані до батьків. Іноді їм не вистачає турботи та уваги з боку дорослих.

- *Боязнь темряви.* У 3-6 років дитина у своїй уяві винаходить фантастичних істот, які, нібито, мешкають лише в темній кімнаті, і сама починає вірити в їхню присутність. Іноді страхові передують втраті близької людини, пережита травма або аварія.

- *Кошмарні сні.* У віці 5-6 років діти найсильніше бояться смерті, воєн, вогню, стихійних лих. Вони бачать їх уві сні, і, як наслідок, бояться лягати в ліжку, гасити світло, засипати.

- *Страх персонажів відомих казок чи мультфільмів.* Дракони, лісові чудовиська і чаклуни здаються особливо небезпечними при надмірно строгому вихованні, нестачі кохання та ласки.

- *Побоювання померти.* Діти стають свідками смерті домашніх вихованців, а невдовзі починають боятися заснути, як хом'ячок, що помер, не можуть слухати казки, де гине хтось із героїв, часто плачуть без видимої причини.

- *Страх захворіти.* Дорослі лякають дитину смертю, якщо вона відмовляється пити гіркі ліки, після чого малюк боїться застудитися, сходити до лікарні на щеплення або отримати найменшу травму.

- *Страхи воєн та нападів.* Діти побоюються виходити з дому, опинитися в галасливому суспільстві, дитячому колективі, ростуть надмірно полохливими та сором'язливими. Подолати такі страхи допомагають хлопчачі ігри з можливістю перемагати.

- *Страх покарання.* Притаманний дітям, які фактично ніколи не відчували на собі насильства, але через свою вразливість злякалися почутих оповідань. У таких дітей закріплюється стійка боязнь будь-яких засуджень та тілесних впливів.

- *Відчуття власної недосконалості.* Характерно для підлітків, коли вони бояться змін у власній зовнішності. Одночасно виникають сильні переживання щодо неприйняття ровесниками, громадського засудження, складності самореалізації.

Зміст корекційно-розвивальної та психолого-педагогічної роботи в межах реалізації Розділу 4 Програми представлено у таблиці А. 4.

РОЗДІЛ 5

ВИХОВАННЯ САНІТАРНО-ГІГІЄНІЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Зміст Розділу «Виховання санітарно-гігієнічної культури» ґрунтується на тому, що санітарно-гігієнічна культура – досить широке поняття: воно включає не лише догляд за своїм тілом і використання косметичних засобів, а й догляд за одягом та взуттям, підтримання чистоти в будинку, створення відповідних умов для сну, здорове харчування та спосіб життя в цілому. Навчити дитину всього цього – найважливіше завдання батьків, адже в майбутньому їй доведеться справлятися з цим самостійно.

Регулярне дотримання основних правил гігієни захищає дитину від безлічі проблем зі здоров'ям: інфекцій верхніх дихальних шляхів, шкірних захворювань, карієсу, захворювань ясен та слизової оболонки ротової порожнини, запальних процесів сечостатевої системи та «хвороб брудних рук» (ротовірусної інфекції, дизентерії та інших).

Особиста гігієна дуже важлива для організму дитини. Правильне харчування, дотримання режиму дня, чистота волосся, порожнини рота, шкіри допомагають малюкові почуватися впевнено, рости активним та здоровим. Нехтування правилами гігієни з боку батьків та дитини неминуче призводить до появи проблем зі здоров'ям та ускладнює адаптацію у соціумі.

Основні завдання, які необхідно вирішити для формування правильних навичок гігієни у дитини:

- привчати дитину слідкувати за своїм зовнішнім виглядом, розвивати вміння акуратно мити обличчя, руки, вуха;
- стежити, щоб малюк витирав ноги при вході до приміщення, одягав змінне взуття у дитячому садку;
- гігієна харчування – правильно поводитися під час їжі, жувати не чавкаючи, із закритим ротом, не розмовляти, не кришити і не кричати;
- стежити, щоб іграшки були чистими;

- користуватися носовою хусткою та гребінцем;
- не кришити хліб;
- створювати мотивацію для самостійного використання здобутих навичок у повсякденному житті вдома та у дошкільному закладі.

Навчання гігієни дітей віком від 12 місяців спрямоване на формування у них таких корисних звичок:

- правильно мити руки перед тим, як витирати, струшувати воду з рук у раковину;
- правильно мити і змивати мило з обличчя, щоб воно не потрапляло у вічі;
- самостійно розстібати та застібати гудзики, липучки, кнопки, інші застібки;
- самостійно одягати та знімати зимовий одяг, сушити речі після прогулянки;
- продовжувати тренувати навички використання столових приладів під час їжі;
- ретельно витирати рот серветкою після їди;
- завжди мити руки та обличчя після повернення з вулиці, відвідування туалету тощо.

Опанувавши ці нескладні правила гігієни, дитина завжди виглядатиме охайною, менше хворітиме. У таких дітей у разі знижується ризик розвитку кишкових інфекцій та інших хвороб брудних рук, посилюється імунний захист.

Гігієнічне виховання дітей різних вікових груп формує звичку стежити за своїм зовнішнім виглядом, формувати навички поведінки за столом, перші уявлення про цінність здоров'я.

Навчання особистої гігієни дитини 2-3 років спрямоване на формування наступних навичок та методів поведінки – жувати із закритим

ротом, не чавкати, не бешкетувати, добре пережовувати їжу, не кришити. Крім цього, потрібно навчити малюків стежити за своїм зовнішнім виглядом.

Як привчити до гігієни дитину 4-5 років:

- продовжувати формування звички стежити за своїм зовнішнім виглядом, виховувати охайність;

- привчати малюка при чханні та кашлі прикривати обличчя хусткою;

- стежити, щоб навички самостійно умиватися не пропадали;

- удосконалювати правила поведінки за столом.

Основні напрями навчання у віці 5-6 років:

- формувати звичку стежити за чистотою одягу, тіла, охайністю зачіски;

- вчити самостійно чистити зуби, стежити, щоб нігті були чистими;

- продовжувати вдосконалювати навички поведінки за столом;

- дитина повинна навчитися акуратно і швидко роздягатися, одягатися, вміти прибирати ліжко, дотримуватись порядку у своїй шафі.

Від 6 до 7 років:

- дитина повинна вміти правильно та швидко умиватися, витиратися насухо індивідуальним рушником;

- мити самостійно ноги перед сном;

- полоскати рот після кожного прийому їжі, чистити зуби двічі на день;

- швидко одягатися та роздягатися;

- використовувати гребінець;

- стежити за чистотою одягу та взуття;

- вішати одяг у призначеному для цього місці у певному порядку.

Хорошим помічником можуть стати дитячі вірші та казки, де цим питанням приділяється належна увага. Є гарні казки, які можна читати протягом дня та пояснювати дітям, наскільки важливо умиватися та мити руки. Які можуть бути наслідки, якщо цього робити. У цих казках особливо

багато мотивуючих ситуацій для того, щоб малюк потоваришував із водою та милом.

Зміст корекційно-розвивальної та психолого-педагогічної роботи в межах реалізації Розділу 5 Програми представлено у таблиці А. 5.

РОЗДІЛ 6

ЛІКУВАЛЬНІ КАЗКИ

В основі змісту Розділу «Лікувальні казки» лежить позиція про те, що працюючи з дітьми, потрібно в короткій, доступній і цікавій формі познайомити малюків із початковими уявленнями про здоровий спосіб життя, будовою людського організму, правилами надання першої допомоги, повідомити елементарні відомості про хвороби та їх профілактику.

Більшість дітей бояться лікарів. Десь у глибині душі в них сидить страх перед походом до поліклініки, адже там може статися стільки несподіваного. Це завдає маси незручностей, тому що лікарню доводиться відвідувати не лише через хворобу.

Для деяких дітей відвідування поліклініки – справжній стрес. Як тільки вони з'являються у вестибюлі, то починають вередувати, а коли входять у кабінет до лікаря – тут уже крик і плач. Домовитися з дітьми, які побоюються поліклініки, найчастіше – порожнє заняття. Тому переконати дитину у доброзичливому відношенні лікарів можна за допомогою казок. У них малюк бачить, що вони лікують та допомагають людям. Прослуховуючи такі казки, дитина перестане боятися лікарів. Це надасть їй упевненості. Казка про поліклініку – це спроба розповісти дитині про похід до лікаря у чарівному ключі.

Вже багато років лікарі-терапевти у багатьох лікарнях розповідають казки тяжко хворим дітям, або дітям, на яких чекає операція або довготривале лікування. Лікарі вітають такі заняття та підтверджують, що після них діти легше сприймають свій стан та стають більш спокійними, навіть медичні процедури проходять краще. Виявилось, що діти відчувають себе в безпеці у цегляному будиночку «Трьох поросят», від казки про скатертину-самобранку навіть у дітей, що тижнями не могли їсти, з'являється апетит, а, слухаючи історії про казкових лицарів, вони

починають вірити у своє зцілення та відчують себе сильними та відважними.

Лікувальні казки придумали як реабілітаційно-відновну терапію для дітей із важкими діагнозами, що часом загрожують життю. Ці діти довго лежать у лікарнях, їм буває сумно, страшно та самотньо. Казки здатні їм допомогти.

Часто госпіталізовані діти відчують себе самотніми, не знаючи, до кого звернутися за допомогою. Казки, в яких йдеться про те, що головному героєві допомагають друзі або звірі, нагадують дитині, що вона будь-коли може звернутись за допомогою, що поруч із нею є люди, які разом з нею готові долати хворобу.

Було зафіксовано, що хворі діти не можуть вийти за межі думок про свою хворобу. Тобто коли попросити їх загадати три бажання, вони найчастіше загадують одне-єдине: одужати. І все. Далі їхня думка не сягає, вони не знають, для чого їм потрібно одужати. Тому казкою можна ставити дітям орієнтири: що буде після того, як я одужаю? Для чого варто одужати? Для чого варто боротися? Адже у кінці більшості казок головний герой отримує «приз»: хто – щасливе життя, хто – купу грошей, хто – визнання та славу, а хтось здійснює свою мрію.

Дитина вчиться знаходити вихід зі складних ситуацій, із хвороби, вірити в силу добра і любові, справедливості та одужання. Подорожі казками пробуджують фантазію та образне мислення, відволікають від хвороби, повертають маленького пацієнта до мрій, а значить – до думок про майбутнє.

Відомо, що під час тривалої хвороби та важких медичних процедур багато дітей-пацієнтів тимчасово втрачають навички комунікації, мовленнєві та рухові здібності. На жаль, це побічний ефект від тривалого лікування.

Наприклад, казка про серйозну хворобу лейкоз може бути чарівною історією про те, як дитина хворіє, як вона опиняється в лікарняній палаті, проходить непросте і тривале лікування, зустрічає на цьому шляху багато

помічників і друзів, як реальних людей, так і казкових персонажів, і в результаті виходить переможцем і одужує. Вона наочно, у доступній для дитини формі дозволяє просто та зрозуміло розповісти про суть хвороби та основні терміни, пов'язані з лікуванням. Також казка має допомагати зміцнити віру дитини у одужання, сформувати позитивну тимчасову перспективу, знизити ефект від стресових моментів лікування. Вона може бути корисна дитячим лікарям як посібник, що дає приклад того, як можна говорити з дитиною про її захворювання. Також її можуть використовувати медичні психологи, які працюють у дитячих онкологічних та онкогематологічних відділеннях для роботи з дітьми, для формування конструктивного способу хвороби.

Таким чином, лікувальна казка є важливим інструментом для створення у хворої дитини або дитини із психосоматичними порушеннями стійкого наміру одужання, є чудовим способом налаштувати хвору дитину на стратегію боротьби, на стратегію дії, на стратегію докладання зусиль для подолання хвороби.

Варіантами роботи з казкою у психосоматиці є такі:

1. Казку пише психолог або адаптує відомий сюжет під клієнта.
2. Складання казкової історії з використанням метафоричних асоціативних карт.
3. Казка за опорними словами
4. Казка за запропонованим початком (спільне складання казкової історії).

«Казка чудово допомагає у вирішенні психосоматичних проблем, у тому числі і тих, які пов'язані з фізичними недугами» – вважає кандидат психологічних наук, казкотерапевт Разіда Ткач і пропонує алгоритм, за яким можна скласти будь-яку терапевтичну казку. Вдома мама чи тато можуть скласти терапевтичну казку самостійно. Візьмемо, наприклад, ситуацію про нежить. Напишемо казку для дітей від 3-х до 9-ти років. Використовуємо

найпростіший прийом – персоніфікації проблеми. Казка буде складатися з п'яти абзаців:

1. *Жив-був хлопчик / дівчинка / або будь-який інший персонаж, відомий дитині ...* Опишіть цей персонаж в 5-6 реченнях.

2. *І ось одного разу хлопчик / дівчинка / або будь-який інший персонаж зустрів Нежить ...* Опишіть Нежить, на кого він схожий, який він, яка поведінка, що хоче від головного персонажа.

3. *Через це ...* Що сталося з головним персонажем після зустрічі з Нежиттю ... придумайте, як змінилося життя, що в ньому стало не так, яка виникла проблема.

4. *І тоді ...* Що робить головний персонаж, щоб позбутися Нежиті.

5. *Розв'язка.* Обов'язково щасливий кінець. Нежиті більше немає, головний персонаж здоровий. Нежить краще не вбивати, його можна розчинити, вигнати, поставити на службу і т.п.

Важливо підкреслити, що лікування казкою не замінює медикаментозного лікування, а доповнює його. Немає універсальної казки, є універсальний алгоритм. Казка створюється під клієнта з урахуванням його запиту, особистої історії. У казках, спрямованих на розв'язання психосоматичних проблем, завжди перемагає Добро / Щасливий кінець.

Представимо кілька нарративних технік, що застосовуються у практиці боротьби з психосоматикою.

Техніка «Мій ласкавий та ніжний звір»

1. Уявіть симптом / недугу у вигляді тварини.

2. Опишіть його детально.

Як виглядає ця тварина?

Скільки їй років?

Як її звать?

Які риси їй притаманні?

Чи є у неї друзі / вороги?

Де мешкає, яка його роль у навколишньому середовищі?

У чому його цінність?

Із яких причин стає агресивним, починає голосно заявляти про себе?

Хто або що може його приборкати?

Від чого і яким чином може захистити вас від ускладнень у реальному житті?

3. Що нового вам вдалося дізнатися про симптоми хвороби? Яку з ваших потреб задовольняє стан недуги?

Практика. Складання казкової історії з використанням метафоричних асоціативних карт.

Техніка «Я режисер фільму «Шлях до здоров'я»

Використовуємо колоди МАК портретні, сюжетні, і, за бажанням, схеми.

Алгоритм

1. Оберіть 1 карту «Герой на початку історії – нездоровий» та 2 карту «Герой у кінці – здоровий». Опиши їх.

2. Оберіть із колоди картинки, які, на твій погляд, допоможуть бути кадрами у цій історії одужання / перейти зі стану 1 до стану 2.

3. Підпиши титри під кожний слайд (для дитини дошкільного віку це робить дорослий).

4. Добери фразу, яка, на твою думку, може метафорично відобразити ідею складеної історії.

Зміст корекційно-розвивальної та психолого-педагогічної роботи в межах реалізації Розділу 6 Програми представлено у таблиці А. 6.

ДОДАТКИ

Додаток А

Зміст корекційно-розвивальної та психолого-педагогічної роботи в межах реалізації Розділів Програми

Таблиця А. 1

Зміст корекційно-розвивальної та психолого-педагогічної роботи в межах реалізації Розділу «**Корекція емоційно-вольової сфери, небажаної поведінки**»

Проблеми	Приклади казкових творів	Очікувані результати в результаті роботи над казковими творами
Капризування	«Терапевтична казка для капризних дітей «Чудодійні краплі» «Терапевтична казка для капризних дітей «Моє пташеня» «Лесюня-вередуня» «Казка про втрачений голос» «Плаксива Настуня» «Казочка про Веселкову Хмаринку» М.П. Солтис «Як Капризулька Посміхулькою стала» О.Зубер «Намисто для Лисички» Л. Шалімова «Вередливий Мишко» «Капризуля Левеня» Терапевтичні казки «Некапризні казки. Вчимося бути слухняними»	Дитина після прослуховування та роботи над казками намагається подолати більшість своїх капризів без умовлянь, криків та моралізаторств. Малюк починає розуміти, як потрібно вийти зі складної ситуації за допомогою персонажів, що мають ті ж самі проблеми.

Надмірна витрата часу на гаджети	<p>М. Ржевська «Толя і айпад. Терапевтична казочка для любителів комп'ютерів та інших гаджетів»</p> <p>І. Маніченко «Коли дитина не розлучається з комп'ютером. Федя і комп'ютер»</p>	<p>За допомогою казок дитина знайомиться з позитивними та негативними наслідками комп'ютерів та інших гаджетів, відбувається сприяння становленню інтересу до їх правильного використання, а також набуває умінь із користю проводити вільний час, умінь реального, а не віртуального, спілкування, позбавлятися комп'ютерної та телефонної залежності</p>
Образливість	<p>«Філософська казка про образу»</p> <p>М. Скорбеєва «Казка про образу»</p> <p>Н. Гузеєва «23 образи Петрика П'яточкіна»</p> <p>Терапевтична казка про образу «Ображайка»</p>	<p>Пояснення негативного впливу почуття образи на людину, ознайомлення з конструктивними способами подолання та відпускання образи</p>
Лінощі	<p>М. Шкурина «Королівство Ледарів»</p> <p>М. Умнова «Казки про лінь і не тільки»</p> <p>«Як лінь на хлопчиків напала і як вони її прогнали.</p> <p>Казка про лінь»</p> <p>«Як Вовчик лінь подолав»</p> <p>«Скарб» (Олекса Стороженко)</p> <p>«Чоловічок з глека» (японська казка)</p>	<p>За допомогою казок у дітей формується негативне ставлення до ліні; наголошується на тому, що лінь може нашкодити людині, може призвести до неприємностей, до втрати чогось важливого для життя; лінь не лише некорисна, а й небезпечна.</p> <p>Завдання казок про лінь – довести дітям, що лінь – це погана звичка, що може завдати шкоди.</p>

	<p>«Ледачий Шейдулла» (азербайджанська казка)</p> <p>«По волосинці» (Василь Сухомлинський)</p> <p>«Ледача подушка» (Василь Сухомлинський)</p> <p>«Найледачіший у світі кіт» (В. Сухомлинський)</p> <p>«Джміль і бджола» (українська народна казка)</p> <p>«Лінива дівчина» (українська народна казка)</p> <p>«Ледача жінка» (українська народна казка)</p> <p>«Ледащо» (грузинська казка)</p> <p>«Хто діло робить, той і хліб їстиме» (грузинська казка)</p> <p>«Зароблений карбованець» (грузинська казка)</p> <p>«Як Ледар свої руки й ноги позичав» (в'єтнамська казка)</p> <p>«Незвичайне королівство» (Олег Шелепало)</p>	<p>Необхідно боротися з лінощами, виконувати свої обов'язки вчасно, щоб уникнути неприємностей.</p>
--	--	---

	<p>«Дванадцять лінивих робітників» (Брати Грімм)</p> <p>«Ледачий Ахмед» (турецька казка)</p> <p>«Без чого людині не обійтись» (китайська казка)</p> <p>«Сонько Нетаро» (японська казка)</p> <p>«Працьовитий, Ледачий і Працюватиму» (угорська казка)</p> <p>«Ледача дівчина» (польська казка)</p> <p>«Лисиця з лисенятами та ледачий чоловік Нехайло» (українська народна казка)</p> <p>«Казка про Кота Афоню»</p>	
Брехливість, хитрість	<p>В. Жилінскайте «Замок Брехунів»</p> <p>«Як Іванко навчився правду казати»</p> <p>«Про Тараса брехунця»</p> <p>Фінська казка «Правда і брехня»</p> <p>В.Сухомлинський «Лисенятко»</p> <p>«Як Вітя розучився брехати»</p> <p>«Зла лисяча хитрість»</p> <p>К. Коллоді «Піноккіо»</p>	<p>Формування понять «правда» і «брехня», причин їх виникнення</p> <p>Навчати дітей казати правду</p> <p>Виховання у дітей чесності та правдивості</p>
Дитина бере чуже без дозволу	<p>«Казка для діток, які беруть чуже без відома власника»</p>	<p>Навчання дітей бачити різницю між своїм та чужим; підведення їх до розуміння, що не можна</p>

	<p>«Умілий злодій» (українська народна казка)</p> <p>«Лісовий злодій»</p> <p>Брати Грімм «Злодій та його вчитель»</p> <p>Т. і М. Прохасько «Куди зникло море»</p>	<p>присвоювати собі чуже</p> <p>Формування уміння прогнозувати негативні наслідки злочинства</p>
Жадібність	<p>«Казка про Динозавра, який не Любив Ділитися»</p> <p>«Як Мурко жадібність свою подолав»</p> <p>«Жадібний індик»</p> <p>«Двоє жадібних ведмежат» (угорська казка)</p> <p>«Гаманець із двома грішми» (румунська казка)</p> <p>«Пастух та жадібний мулла» (чеченська казка)</p> <p>«Камінь-свідок» (литовська казка)</p> <p>«Плоди податків» (вірменська казка)</p> <p>«Хитрий Петр і скнари» (болгарська казка)</p> <p>«Дідусь і Мати води» (українська народна казка)</p> <p>«Розквитався» (українська народна казка)</p>	<p>Ознайомлення дітей із поняттями «жадібність» і «щедрість», із наслідками щедрого чи жадібного вчинку, викликати у дітей бажання формувати у своєму характері позитивні риси, що допомагають будувати доброзичливі стосунки з однолітками й дорослими</p>

	<p>«Скупий бай та злодій Абдурагман» (узбецька казка)</p> <p>«Щедрий і скнара» (узбецька казка)</p> <p>«Грошолоуб» (українська народна казка)</p> <p>«Багач за гроші повіситься» (українська народна казка)</p> <p>«Пензлик Маляна», «Жовтий лелека» (китайські народні казки)</p>	
Агресивна поведінка	<p>«Казка про контроль агресії. Гарячий чайник Арчі»</p> <p>Корекційна казка «Вулкан»</p> <p>«Казка про Агресивність, Тривожність і Імпульс»</p> <p>Терапевтична казка «Брат і сестра»</p> <p>«Крокодильчик» – повчальна казка для дітей, які проявляють словесну агресію</p> <p>«Терапевтична казка про контроль агресії»</p> <p>«Марійка та таємниця зміни почуттів» (Терапевтична казка про агресію)</p>	Демонстрація моделі неагресивної поведінки, розширення поведінкового репертуару дитини, навчання її виражати гнів у соціально прийнятній формі і відпрацьовувати навички неагресивного реагування у конфліктних ситуаціях, надання дитині можливості подивитися на себе очима оточуючих
Завищена / занижена самооцінка	<p>«Казка про маленький жовтий автобус»</p> <p>«Терапевтична казка для невпевнених в собі, тривожних, несамостійних дітей»</p>	За допомогою казок цього напрямку у дітей формується адекватна самооцінка, самоповага через усвідомлення власної цінності й

	<p>«Склея бажань» «Щічка» «Про зайчика, який хотів бути пташкою» «Пригода Коськи» «Казка про сміливого Тигра» Японська народна казка «Момотаро, або Хлопчик-Персик»</p>	<p>унікальності, уміння знайти в собі сильні сторони, навчитися користуватися ними із задоволенням. Дитина набуває впевненості у власних силах, усвідомлює, що вона потрібна й важлива ніяк не менше, аніж доросла людина.</p>
Корекція емоційно-вольової сфери	<p>О. Ульєва «Емоційні казки» К. Гаврилова «Казка про Печальку» В. Читай «Нові історії Чарівного лісу» Серія казок «Казки про почуття та емоції» (авторка І. Тумко) «Казка про п'ять слуг: Радість, Смуток, Страх, Подив і Злість»</p>	<p>Розвиток у дитини даних від природи емоцій, розвиток почуттів і станів (як позитивних, так і негативних), ознайомлення з ними: інтерес, уважність, радість, задоволення, подив, захоплення, здивування, горе, відчай, співпереживання, гнів, злість, заздрість, образа, досада, зневага, огида, страх, тривога, переляк, співчуття, ніжність, сум, печаль тощо.</p>
Знайомство дитини у казковій формі з життям та смертю, любов'ю та ненавистю, гнівом та підступністю, чесністю, порядністю, добротою тощо	<p>«Попелюшка» (Брати Грїмм, Ш. Перро) «Снігова Королева», «Стійкий олов'яний солдатик», «Гидке каченя» (Ганс Андерсен) «Старий пень» (Василь Сухомлинський) «Розділена радість» (Василь</p>	<p>Дитина пізнає загальнолюдські цінності, знайомиться зі зразками успішної поведінки, вчиться бути впевненою, вчиться розрізняти хороші та погані вчинки. Дитина ознайомлюється з такими складними питаннями, як: що таке душа і куди людина потрапляє після смерті. У доступній казковій</p>

	<p>Сухомлинський) «Про що думала Марійка» (Василь Сухомлинський) Життя і смерть (українська народна казка) Смерть (українська народна казка) «Бідний чоловік і смерть» (українська народна казка) «Про батька і вірного сина» (японська казка) «Чесний хлопчик» (корейська народна казка) «Як Іванко навчився правду казати» (українська народна казка)</p>	<p>формі отримує інформацію про похорони та смерть, про стан скорботи, що виникає в момент втрати</p>
--	--	---

Таблиця А. 2

Зміст корекційно-розвивальної та психолого-педагогічної роботи в межах реалізації Розділу **«Виховання позитивних рис особистості, вміння взаємодіяти у соціумі з різними людьми, тваринами»**

Проблеми	Приклади казкових творів	Очікувані результати в результаті роботи над казковими творами
Дружба	«Казка про дружбу» «Про любов, дружбу і милосердя»	Шляхом читання та роботи над казками у дітей формується поняття про те, що означає вміти

	<p>«Коник та мурашка» (грузинська казка) «Котик та півник» (українська народна казка) «Мишкові купили велосипед» (Василь Сухомлинський) «Лижі й ковзани» (Василь Сухомлинський) «Кінь утік» (Василь Сухомлинський) «Новий сусід» (Вікторія Лабунець) «Як Буля шукала друзів» (Вікторія Лабунець) «Про вірного товариша» (українська народна казка)</p>	<p>дружити, встановлювати дружні стосунки між однолітками. Формується уявлення дітей про дружбу між людьми, бажання мати друга, який завжди буде поруч і допоможе у скрутну хвилину, який готовий розділити і радість, і горе. Діти опановують дружні форми взаємодії, навчаються враховувати бажання інших, узгоджуючи їх із власними. Розширення та систематизація знань про культуру поведінки та стосунки між людьми, розвиток соціально-комунікативних рис. Розвиток емоційної сторони дитячої особистості.</p>
Виникнення конфліктів	сварок, <p>«Сварка» (українська народна казка) «Як посварилися братик із сестричкою» «Пригоди лісових друзів» «Казка про сварку» «Не буду просити пробачення» «Казка про хом'яка і його друзів» «Так добре бути разом» М. Пригара «Сварка» «Сварка гномів» (естонська народна</p>	<p>За допомогою казок цього напрямку діти навчаються будувати стосунки з оточуючими, домовлятися, ділитися, просити тощо. Дитина навчається способів розв'язання конфліктних ситуацій, набуває елементарних соціальних навичок. Розвиток рис і якостей особистості, необхідних для конструктивного розв'язання конфліктних ситуацій та сварок.</p>

	казка) «Про сварку друзів» (індійська народна казка)	
Милосердя	В. Сухомлинський «Розповідь про милосердя», «Іменинний обід», «Красиві слова і красиве діло» «Про доброту, що світиться» Казочка про добро «Те, що повертається» «Катрусин сон» (Казка про милосердя, доброту, повагу і молитву) «Про милосердя і заздрість» (українська народна казка) «Притча про крапельку милосердя»	Формування у дошкільників уявлення про зміст такої етичної категорії, як милосердя; прояву почуття милосердя до оточуючих людей, однолітків, приділяти їм увагу, надавати допомогу, робити це доброзичливо, щиро. Виховання у дітей уміння усвідомлено робити вибір на користь добра, чути серце та совість. Виховання прагнення робити добрі справи. Підведення дітей до думки про унікальність людського життя, про відповідальність за свій життєвий вибір. Навчання давати моральну оцінку моральним учинкам людей.
Поважне, турботливе ставлення до членів родини, до оточення	О. Уайльд «Хлопчик-зірка» «Про батьківську любов» (українська народна казка) «Невдячні сини» (українська народна казка) «Казка про дерево щастя» «Казка про лінивого Антона»	Формування уявлення про одне з основних духовно-моральних понять, а саме повагу до старшого покоління; актуалізація емоційного досвіду дітей щодо сімейних стосунків. Навчання дітей, як вони мають ставитися до старших людей, до батька та матері, бабусь та дідусів, інших родичів.

	<p>В. Сухомлинський «Сьома дочка», «Хлопчик і хвора мама», «Хай я буду ваша, бабусю» «Чому мама так хвалить Люду?», «Прийшла мама», «Моя мама пахне хлібом», «Сиві волосинки», «Іменини», «Іменинний обід», «Красиве і потворне», «Хлопчик і дзвіночки конвалій»</p> <p>О. Буцень «Маленькі помічниці» «Казка про Юрася та жука» «Зозуля» (ненецька казка) «Міст матері та сина» (китайська народна казка) «Принцеса, що любила свого батька більше, ніж сіль» (кубинська народна казка) «Подумай про себе, Мишенятко» «Історія про дівчинку, що наступила на хліб» (за мотивами казки Г.Х. Андерсена)</p>	<p>Ознайомлення з правилами поваги для дошкільників</p>
<p>Ставлення до тварин, птахів</p>	<p>«Селянин і його тварини» (мексиканська казка)</p> <p>Оповідання для дітей про гуманне ставлення до тварин «Кошеня»</p>	<p>Виховання емоційно позитивного, турботливого ставлення до тварин та птахів.</p> <p>Подолання виникнення бажання жорстокого поводження з тваринами і птахами.</p>

	<p>«Улюблені безхатки» Казка «Дивна історія» «Злодій на фермі» оповідання Ельвіри Москалик «Біла мисочка в блакитний горошок» В. Сухомлинська «Білка і добра людина» Г. Демченко «Спасибі лісникові!» О. Зубер «Смачний носик»</p>	<p>Формування бажання піклуватися про тварин, що мешкають поруч</p>
<p>Культура поведінки в суспільстві, дотримання загальноприйнятих правил, дотримання правил безпечної поведінки в навколишньому середовищі</p>	<p>«Пригоди Ларочки. Казка про добрі та погані справи» «Лисиця і глечик» (українська народна казка) Казка «Небезпечні пригоди Петрика» «Казка про хлопчика, який не вмів гратися» «Казка про Петрика, Ганнусю та злих колючок» «Бешкетливе лисеня Філя» «Казка про тисячі бід або про те, де гратись не слід» «Корисні казки. Правила безпеки вдома» «Корисні казки. Правила етикету» Т. Клапчук «Слоненя і хмаринка»</p>	<p>Формування за допомогою казок первинних уявлень про правила поведінки, відпрацювання основ поведінкової культури через розуміння й емоційне переживання від виконання правил етикету, уміння їх практично застосовувати. Закладання в душі та у свідомості дитини моральних норм, установок, допомога дитині зрозуміти, що добре, а що погано. Сприяння розвитку соціальних умінь і навичок поведінки, позитивних міжособистісних стосунків, а також моральних якостей особистості дитини, які визначають її внутрішній світ. На прикладі героїв казок формування уявлень про небезпечні ситуації для людини в</p>

	<p>О. Ульєва «Обережні казки. Правила безпеки»</p> <p>Брати Грімм, Ш. Перро «Червона Шапочка»</p> <p>І. Глазунова «Правила (казка про машинки)»</p> <p>«Казка про етикет»</p> <p>З. Мензатюк «Як автобус мандрував»</p> <p>Казка «Подорож автобуса»</p> <p>«Пригода маленької мишки Пінки»</p> <p>«Ласунка»</p> <p>«Гостя»</p> <p>«Ведмедик і бджоли»</p> <p>«Діти під дощем»</p> <p>«Прийшла гроза – тікай дівчора»</p> <p>Казка «Небезпечні пустощі»</p> <p>Казка «Небезпечні ягідки»</p> <p>Казка</p> <p>«Не знаєш броду – не лізь у воду»</p> <p>«Чужий ліс або Як Їжачок став жити в іншому лісі» терапевтична казка для дітей у процесі адаптації до нового місця)</p>	<p>навколишньому світі та виходу з них. Опанування дітьми правил поведінки у побуті, за межами будинку, на природі. Точне знання дитиною, де приховано небезпеку, вивчення правил безпечної поведінки та наслідків її порушення, усвідомлення, як потрібно вчинити в тому чи іншому випадку.</p>
--	--	--

Зміст корекційно-розвивальної та психолого-педагогічної роботи в межах реалізації Розділу «**Моральне та духовне виховання, боротьба добра зі злом**»

Проблеми	Приклади казкових творів	Очікувані результати в результаті роботи над казковими творами
Боротьба добра зі злом	Казка «Добро завжди перемагає зло» «Не відповідай на добро злом» Н. Поклад «Казка про Добро та Зло» «Про добро і зло», «Два вовки», «Про правду і кривду», «Івасик Телесик», «Про велике добро» (українські народні казки) «Чарівна ліхтарня» М. Дем'янюк «Добро завжди перемагає» Сашко Дерманський «Крамничка тітоньки Мальви»	Формування у дітей уявлення про добро і зло, доброту, хороші та погані вчинки, розуміння розбіжностей між добром і злом. Формування моральних категорій та оціночні судження. Розвиток здібностей встановлювати закономірність між добром і злом на основі казок. Набуття вміння розпізнавати позитивних та негативних казкових героїв та персонажів художніх творів, надавати коротку характеристику героям, оцінку їхніх учинків, ідентифікувати такі якості особистості, як доброта, щедрість, чуйність, навчання робити справи на благо. Навчання аналізувати і правильно оцінювати вчинки. Формування уявлення про моральні та аморальні вчинки.

<p>Допомога слабким та беззахисним, а також тим, хто народився «особливим»</p>	<p>«Зайчикова хатка» «Про чортеня Поплета» «Казка про особливого соловейка» (За мотивами казки Олега Романчука «Соловейко з одним крилом»)</p>	<p>Виховання у дітей почуття співчуття до слабких та беззахисних, бажання надавати їм допомогу, отримувати від цього насолоду. Навчання розуміти себе та оточуючих, бути щасливим незважаючи ні на що. Усвідомлення проблем та переживань дитини з особливостями розвитку, виховання бажання дружити з такою дитиною, допомагати їй.</p>
<p>Мораль та справедливість</p>	<p>Притча «Справедливість» «Їжак проти Рака» «Треба бути справедливим», «Справедливий вирок» (українські казки) «Справедливий заєць» (польська казка) Брати Грімм «Пані Метелиця» «Дванадцять місяців» (чеська казка) «Байка про справедливість» «Справедливий суддя» Індійська народна казка «Справедливий вирок» В.Єрошенко «Квітка справедливості»</p>	<p>Формування у дітей уявлень про справедливість як категорію етики, що регулює моральну поведінку. Виховання почуття справедливості, моральних обов'язків у стосунках із людьми, причетності, особистої відповідальності за свої вчинки. Під час роботи над казковими творами навчання дітей відповідати на запитання на кшталт «Про які стосунки між героями йде у творі?», «Чи справедливий кінець історії?» тощо.</p>
<p>Сміливість та рішучість</p>	<p>«Жива вода» (польська казка) «Правда і кривда» (узбецька казка)</p>	<p>Ознайомлення дітей із поняттями: сміливість, рішучість, «внутрішня сила людини», виховання</p>

	<p>«Мукбіл-Працівник» (узбецька казка) «Ковалів син» (литовська казка) «Троє челядників» (литовська казка) «Довговолоса Сестричка» (китайська казка) «Син рабині та птах Зимирик» (киргизька казка) Казка про сміливість «Полохливе тигреня» Казка «Сміливий Хлопчик і Тітонька Ніч» Юлія Смаль «Казка про сміливість, допомогу та вдячність» «Про сміливого капітана» Олена Ульєва «Корисні казки для сміливості та впевненості» «Золотий птах і морська дівчина» – Казки про сміливість Любов Відута «Казка про сміливість» «Сміливі квіточки» «Терапевтична казка. Сміливий Барс» «Будь собою. Сміливе кошеня» Казка «Сміливий горобчик»</p>	<p>цих рис, які притаманні людині відважній, упевненій у своїх намірах та вчинках. Прищеплення дітям розуміння, що сміливість, рішучість, а також внутрішня сила дуже важливі людині для її гарної поведінки та побудови нормальних людських стосунків з іншими. Формування у дитини уміння усвідомити, оцінити, керувати власною внутрішньою силою. Розвиток почуття відповідальності за свої думки, слова і дії.</p>
--	--	--

	«Сміливий підсніжник» (казка-розмальовка)	
Вихід зі складної ситуації	«Мудра дівчина» «Їжачок і кленовий листок» «Вовк і чапля» «Марійка і Гірлянда» «Хитра лисиця» (болгарська казка) Казка у віршах «Маруся та ведмідь» М. Коцюбинський «Казка про двох цапків», «Дві кізоньки» «Принцеса, яка вчилася робити вибір та приймати рішення» «Маша та ведмідь» «Рукавичка»	Формування вміння знайти вихід зі складної ситуації. У казках дитина знаходить «підказки», як поводитися у різних життєвих ситуаціях, як долати труднощі, як досягати мети. Наприклад, казкові герої часто потрапляють у безвихідне, на перший погляд, становище, але врешті-решт виходять із нього за допомогою друзів або завдяки власним позитивним рисам (розум, шляхетність тощо).

Таблиця А. 4

Зміст корекційно-розвивальної та психолого-педагогічної роботи в межах реалізації Розділу **«Боротьба зі страхами, переживаннями та надмірною тривожністю»**

Проблеми	Приклади казкових творів	Очікувані результати в результаті роботи над казковими творами
Страх темряви	«Як Наталочка перестала темряви боятися»	Формування у дитини бажання, вміння подолання страхів перед темрявою та різними шумами.

	<p>Д. Соколов «Сміливий хлопчик і Тітонька Ніч» І. Курило «Казка про Пострах Моторошний» Казка «Мишеня і темрява» казка «Темрява та її приятелі»</p>	<p>Шляхом роботи над казками – показ того, що фактично у темряві все залишається так само, як і в світлий час доби, в освітленому приміщенні. Усвідомлення дитиною того, що все залежить від її сприймання, а не від того, що являється їй існуючим зовні, усвідомлення того, що темрява – це не повний морок, а ситуація, за якої наш зір стає слабшим.</p>
<p>Страх смерті</p>	<p>Казка «Дзеркало» Марія Парр «Вафельне серце» Стіан Холе «Літо Гармана» Вольф Ерльбрух «Качка, Смерть та Тюльпан» Анджела Нанетті «Мій дідусь був черешнею»</p>	<p>Формування у дитини життєвої позиції про те, що смерть – це не кінець, а перехід до іншого стану. Усвідомлення дитиною того, що помирають абсолютно усі люди. Але до цього вони проживають довге та цікаве життя, створюють сім'ї, мандрують. Попереду життя, сповнене яскравими та цікавими подіями. Люди помирають, коли життя закінчується, а життя дітей лише почалося. Фахівці зазначають, що важливо відповідати прямо, чесно і реагувати на питання спокійно, оскільки страх дорослого провокує страх дитини. Надання можливості прожити й пережити складну ситуацію, висловити емоції дитям, яким життя показало смерть в обличчя, які назавжди позбулися когось із рідних чи близьких людей. Шляхом роботи над казковими творами здійснюється</p>

		позбавлення дитини від страху смерті, привнесення в її життя заспокоєння, примирення з тим, що відбулося, загартувати поки ще її маленький дух.
Страх самотності при розлученні батьків	«Посварені пори року» «Казка про Енні» Терапевтична казка «Смугаста історія» Терапевтична казка «Переїзд та розлучення батьків» А. Смирнова «Розставання. Казка про розлучення»	Допомога дитині зрозуміти та згладити негативні наслідки розлучення батьків. Прийняття ситуації розлучення батьків такою, якою вона є (дитина нездатна вплинути на це), надання дитині «дозволу» на проживання своїх почуттів і допомогти знайти у своєму оточенні того, хто зможе її підтримати.
Страх болю, уколів	страх опинитися в лікарні, зазнати болю, ушкоджень тіла (казка «Довіряйко») страх бути оперованим (казка «Перлина») «Про Слоненя, яке боялося лікарів»	Сприяння зниженню у дитини страху лікарів, у тому числі стоматологів, уколів, щеплень і пов'язаної з цим боязні медичних працівників. Допомога шляхом читання казок позбавитися дитячих страхів, причиною яких є недостатня або хибна поінформованість дитини щодо лікувальної події. У тому випадку, якщо страх дитини пов'язаний із попереднім травматичним досвідом (негативний, хворобливий досвід відвідування лікаря), є сенс звернутися до дитячого психолога перш ніж працювати з казкою.
Страх розлуки з мамою	страх бути покинутим (казка	Усвідомлення дітьми того, що в самотності немає

	<p>«Михасько в дитячому садочку»), загубленим (казка «Загублений промінчик»), розлученим із матір'ю (казка «Сапуня-Манюня») «Як Кенгуру став самостійним» Сара Неш «Найніжніші обійми у світі»</p>	<p>нічого страшного, що іноді, час від часу воно необхідне будь-якій людині. Адже один не означає сумно. За допомогою казок відбувається зниження рівня сильної прив'язаності дитини до батьків і недовіри до навколишнього світу.</p>
<p>Страх війни та нападів, стихійних лих</p>	<p>Терапевтична казка «Герої теж плачуть» Романа Романишин, Андрій Лесів «Війна, що змінила Рондо» Терапевтична казка про сирену Терапевтична казка «Страх стихійних лих» В. Чернишенко «Битва за місто» Катерина Тихозора «Дім» Зоряна Живка «Півник» Таня Стус «Таємні історії маленьких і великих перемог» Катерина Єгорушкіна «Мої вимушені канікули»</p>	<p>Надання дитині відчуття того, що її почуття страху війни, сирен, стихійних лих легітимні та обґрунтовані у цій ситуації. Якщо сказати переляканій дитині, що їй не треба боятися – це не допоможе. Вона вже виявляє ці емоції. Надання дитині психологічної підтримки, створення відчуття комфорту. Виховання почуття поваги та вдячності до людей, які наполегливо працюють, аби зупинити конфлікт і наблизити час мирного життя / які наполегливо працюють, аби ліквідувати наслідки стихійних лих (на які ми не можемо вплинути).</p>
<p>Тривожність, боязкість,</p>	<p>Терапевтична казка для роботи з</p>	<p>За допомогою казок відбувається сприяння</p>

<p>інші види страхів</p>	<p>страхами: «Про Маленьку Ластівочку, яка боялася літати» I. Курило «Казка про Пострах Моторошний» «Мій друг-дракон» «Корисна боюська» «Чарівний ліхтар» «Казка про мавпочку Чіту» «Дерево Щастя» «Михайликів сон» «Пригоди Маленького Кошенятка» «Сніжок» «У страхів великі очі» «Чарівний сон» «Зірочка» страх утратити контроль над власним тілом (казка «Веселий Лапчик») Страх, пов'язаний із змінами у поведінці супереч очікуванням батьків («М'ячик») Фізичне, психічне та сексуальне насильство у казках «Камінь і</p>	<p>розумінню та обговорення з дитиною причини її невпевненості, тривожності, боязкості, і дитина переробляє, трансформує свою проблему через власний емоційний фон. Виховання у дитини позитивного ставлення до себе. Формування позитивної самооцінки. Сприяння зниженню рівня тривожності, боязкості. Навчання довільної саморегуляції. Допомога дитині розкрити власні резерви для подолання та ліквідації тривожності. Створення у дітей внутрішньої позиції, що сприяє ухваленню самостійних рішень.</p>
--------------------------	---	---

	<p>човен» «Вовчєня і його друг кролик» та «Про сміливу дівчинку і злого чарівника»</p> <p>Незнані і незрозумілі ситуації, які спричиняють страх («Курчатко і качєня» (усиновлення))</p>	
Питання власної безпеки	<p>Повчальні дитячі віршики Світлани Гарбуз про домашній етикет для дітей «Не псуй меблів», «Не стрибай з височини», «Удома не зчиняй галасливих ігор», «Не бався сірниками! Це – небезпечно!», «Не копирсайся в телевізорі та іншій техніці», «Не підходь до газової плити», «Не розкидай гострих речей», «Не відчиняй дверей незнайомцям», «Не чіпай незнайомих речей», «Побачивши пожежу, поклич на допомогу», «Будь обережним із окропом», «Не бався і не стрибай у ліфті», «Не заходь до ліфта з незнайомцями»</p>	<p>Формування на прикладі героїв казок уявлення про небезпечні ситуації для людини в оточуючому світі, обережне ставлення до потенційно небезпечних для дітей людей.</p> <p>Формування у дітей основ безпечної поведінки у надзвичайних ситуаціях.</p> <p>Навчання адекватним способам поведінки в надзвичайних ситуаціях на прикладі вчинків казкових персонажів.</p> <p>Формування усвідомленого ставлення до власної безпеки.</p> <p>Виховання особистої громадянської відповідальності.</p> <p>Виховання моральних якостей поведінки дітей на основі розуміння поведінки героїв казок і оцінювання їх учинків з позиції безпеки.</p>

Зміст корекційно-розвивальної та психолого-педагогічної роботи в межах реалізації Розділу **«Виховання санітарно-гігієнічної культури»**

Проблеми	Приклади казкових творів	Очікувані результати в результаті роботи над казковими творами
Особиста гігієна	<p>А. Коцюбинський «Чужий хлопчик»</p> <p>К. Чуковський «Мийдодір» (пер. М. Рильського)</p> <p>Вірші Г. Бойка «Бруднуля», «Гралася в долонечки»</p> <p>Я. Горбунова «Лимончик і Мікроб, або навіщо мити руки»</p> <p>Казка «Солодкі вітамінки»</p> <p>«Мишеня Мишко і брудні лапки»</p> <p>«Казка про дівчинку Марійку і бабусю Гігієну»</p> <p>«Хлопчик та маленькі страховиська»</p> <p>«Лякачка про мікроби»</p> <p>«Гігієна рук»</p> <p>«Казочка про Фей Чистоти та Здоров'я»</p> <p>«Казка про хлопчика, який не любив мити руки»</p>	<p>Формування у дітей уявлень про цінність здоров'я, красу і чистоту тіла; формування основних правил особистої гігієни, розширення знань про чистоту і охайність.</p> <p>Сприяння формуванню звички до охайності, слідкувати за своїм зовнішнім виглядом.</p> <p>Виховання розуміння важливості дотримання особистої гігієни.</p> <p>Формування умінь користуватися предметами особистої гігієни.</p> <p>Виховання бажання самостійно умиватися, мити руки з милом перед прийомом їжі, по мірі забруднення, після прогулянки, користування туалетом.</p>

	<p>Наталія Колесниченко-Братунь «Пригоди Юрчика в Країні Мікробів»</p> <p>С. Гарбуз Вірші для дітей про етикет: «Намагайся завжди виглядати охайним», «Мий руки з милом перед вживанням їжі», «Обов’язково мий руки після вбиральні», «Не тягни до рота брудного»</p>	
Догляд за зубами	<p>І. Терентьєва «Зубастик» – казка для тих, хто не хоче чистити зубки «Навіть монстри чистять зуби» «Навіщо чистити зуби» «Казка про зубки» «Казка для дітей про те, чому потрібно чистити зуби» «Феї чарівного Зубастика – Казка про догляд за зубами» Корисна казка «Дідок Карієс» Для тих, хто не любить чистити зуби «Тимур і зубна фея та чому важливо чистити зуби» Казка «Про зубну щіточку та гребінець» Н. Шутюк Казка «Королева Зубна Щітка» Казка «Мишеня Тім не хоче чистити</p>	<p>Навчання та закріплення основних правил і принципів догляду за зубами.</p> <p>Створення позитивної мотивації для щоденного догляду за ротовою порожниною.</p> <p>Пояснення причини захворювання зубів.</p> <p>Формування потреби у збереженні здоров’я зубів. Привчання дитини бути уважною до стану своїх зубів.</p> <p>У казковій формі діти навчаються того, що найкраща профілактика карієсу – це індивідуальна гігієна рота. Це допомагає сприймати чищення зубів як щоденну необхідність. Запобігання дитячим капризам.</p>

	зубки» Ангеліна «Журба Тося та Лапка. Навіщо чистити зубки?» «Про Марійку і Королеву Зубну Щітку» «Казка про Зубчик»	
Дотримання здорового способу життя, виконання вправ ранкової гімнастики, виховання бажання займатися спортом, піклуватися про власне здоров'я	Г. Бойко «Здоровим будь!» «Казка про здоровий спосіб життя» «Якось у Країні Здоров'я» Казка про здоров'я «Як Вовчисько захворів» Н. Чуб «Казки-вітамінчики» «Сила Геркулеса» «Хочу займатися спортом» «Спортивні змагання. Хрюнчик і Хрянчик»	Формування у дітей потреби у руховій активності та фізичному удосконаленні, щоденному виконанні вправ ранкової гімнастики. Розв'язання завдань фізичного та загального розвитку дітей. Сприяння гармонійному і своєчасному розвитку всіх функціональних систем організму дитини. Сприяння позитивному налаштуванню, гарному настрою дитини на весь день. Виховання стійкого інтересу до процесу виконання спортивних вправ, занять спортом
Корисна та шкідлива їжа	«Казка про здорове харчування» «Казка про корисну та шкідливу їжу» «Казка про корисне харчування» Івань Анастасія Олександрівна «Казка про корисну їжу та міцне здоров'я»	Формування уявлень та розширення знань дітей про здорове харчування і його важливість, про користь уживання корисних продуктів як складової збереження і зміцнення здоров'я; допомога зорієнтуватися в

	<p>Казка «Як Надійка полюбила овочі» «Казка про корисні овочі» «Карамелькіно» Казка «Шкідлива їжа» Н. Забіла «Про дівчинку, яка нічого не їла» «В Країні корисної та шкідливої їжі»</p>	<p>асортименті продуктів (розширення уявлень про користь і шкоду різних продуктів). Навчання дітей розуміти, у чому користь, а в чому шкода деяких продуктів харчування; систематизація й узагальнення знань дітей про продукти харчування; закріплення уявлень дітей про значення харчування у житті людини. Виховання відповідального ставлення до власного здоров'я, свідомого ставлення до здорового харчування; підведення дошкільників до розуміння, що харчуватися потрібно правильно, щоб бути здоровими. Розвиток умінь обирати продукти харчування, корисні для здоров'я. Виховання позитивного ставлення до корисних і негативного ставлення до шкідливих продуктів харчування. Розвиток у дітей уміння висловлюватися про користь здорової їжі та здорового способу життя, коригування шкідливих харчових уподобань.</p>
<p>Догляд за одягом та взуттям</p>	<p>«Казка про одяг» Казка «Як одяг на Сергійка образився» Казка «Як одяг на Петрика образився»</p>	<p>Уточнення, розширення, закріплення знань про одяг і взуття, їх призначення. Уточнення і активізація словника по темі</p>

	<p>Казка «Як одяг образився» І. Ревю «Сумні черевики»</p>	<p>«Догляд за одягом і взуттям». Формування навичок самообслуговування, охайності, самостійності, відповідальності, прагнення слідкувати за зовнішнім виглядом. Ознайомлення дітей із основними прийомами догляду за одягом і взуттям, їх чистотою: вішати на вішалку, прати, прасувати, чистити щіткою, складати речі на свої місця. Навчання слідкувати за охайністю одягу, помічати та самостійно усувати не порядок у своєму зовнішньому вигляді.</p>
<p>Догляд за чистотою помешкання, прибирання, прибирання ліжка; дотримання порядку у власних речах, у шафі</p>	<p>«Лякачка про гармидер» Казка «Чому потрібно прибирати в оселі» «Прибиральна казка» Солтис-Смирнова М.П. «Оленка прибирає» М. Кірнсова «Як Максим не хотів наводити порядок» «Казка про Будинок, який любив чистоту і затишок» «Заєць Чепурун і квартирантка Нечупара» «Я люблю порядок у своїй кімнаті» Повчальні дитячі віршики Світлани</p>	<p>Прищеплення дитині любові до чистоти, затишку, порядку. Донесення за допомогою казки дитині необхідності прибирання і порядку вдома, зниження негативної реакції на прямі повчання та поради.</p>

	<p>Гарбуз про домашній етикет для дітей «Удома», «Не створюй безладу у своїй кімнаті» «Чому треба прибирати в оселі» А. Казаліс «Мишеня Тім не хоче прибирати»</p>	
<p>Дотримання правил поведінки, охайності під час їжі</p>	<p>О. Дорохов «Книжка, якій двісті років» «Правила поведінки за столом (ранній вік)» «Про поведінку за столом» для малят у віршах «Добрі манери – Поведінка за столом» Франсуаза Буше «Сім'я Тютю за столом» «Корисні казки. Правила етикету» Вірш І. Сонечко «У гостях. Секрети етикету» С. Гарбуз Вірші для дітей про етикет: «Прокидайся зранку вчасно», «У всьому слухайся вихователя», «Не ховайся від вихователя», «Допомагай накривати на стіл», «Учись їсти охайно, не поспішаючи», «Ніколи нікого не ображай», «Одягайся відповідно до</p>	<p>Формування знань назв видів посуду і їх використання, ознайомлення з поняттям «столові прилади».</p> <p>Ознайомлення дітей зі столовим етикетом, культурою поведінки за столом: користування столовими приладами і серветками, миття рук перед їжею, правильна осанка під час їжі, прийом їжі не поспішаючи, відкушуючи маленькі шматочки тощо.</p> <p>Пояснення соціальної значущості володіння правилами столового етикету і поведінки за столом. Вивчення основних формул мовленнєвого етикету, що застосовуються під час прийому їжі.</p> <p>Ознайомлення дітей із гостьовим етикетом.</p>

	погоди», «Не дражни та не обзивай друзів», «Спи під час тихої години», «На прогулянку вдягайся швидше», «Повідомляй вихователя, що йдеш додому»	
Дбайливе ставлення до іграшок та інших особистих речей	«Казка для тих, хто не хоче прибирати іграшки» В. Савченко «Мар'янчина пригода» «Пригоди неприбраних іграшок» С. Гарбуз Вірші для дітей про етикет: «У дитячому садку», «Бережи іграшки» Н. Сняданко «В Країні Поламаних іграшок»	Виховання дбайливого та доброзичливого ставлення дитини до іграшок. Виховання бажання піклуватися про них. Навчання дітей прибирати іграшки, розкладати їх по місцях. Виховання у дітей бажання ділитися своїми іграшками, грати разом з іншими дітьми.

Таблиця А. 6

Зміст корекційно-розвивальної та психолого-педагогічної роботи в межах реалізації Розділу «Лікувальні казки»

Проблема	Приклади казкових творів	Очікувані результати в результаті роботи над казковими творами
Виховання стійкого наміру одужати	М.П.Солтис-Смирнова «Укольчик» «Як життя по світу ходило» «Казка про Дзвінку Річку Радість» – для часто хворіючих дітей (може	Допомога дитині, яка часто хворіє, започаткувати й прискорити процес її одужання. Надання надії й мотивації на одужання.

	використовуватися як метафора зцілення в роботі з травмою) Казка «Коронавірус переможемо»	Допомога створити потрібний психологічний настрій для найшвидшого одужання.
Ознайомлення дитини з хронічним захворюванням (цукровий діабет, онкологічне захворювання, хвороби серця, кишково-шлункового тракту тощо), яке в неї присутнє	К. Бабкіна «Шапочка і Кит» Казка «Глюкоза та Інсулін у казковій країні Гармонія» М. Правда «Бабуся та Рак» Зілке Шне «Історія принца Дивного» Нада Матта «Маленький самородок» «Чому мені не можна до бабусі?» «Казка для дітей про коронавірус» Г. Буділова «Робі та Злюка в Короні» О. Вівчаренко «Ковід та Живинка» Франческа Далл'Ара «Історія про коронавірус»	Формування у хронічно хворої дитини грамотного ставлення до хвороби, дотримання правильної життєвої позиції. Ознайомлення дитини у доступній формі зі змістом захворювання. Казки цього напрямку – це приклад того, як можна говорити з дитиною про її захворювання. Ознайомлення з тим, як проходитиме непросте й тривале лікування, з якими труднощами доведеться зустрітися, як їх подолати, зустріч із багатьма помічниками, друзями (як реальними, так і казковими персонажами). Обов'язковим фіналом таких казок має бути вихід дитини переможцем і її одужання. Допомога у зміцненні віри дитини в одужання, формування тимчасової перспективи, зниження травмуючого ефекту від стресових моментів лікування.
Подолання боязкості проходження	Т. Писклюкова «Дідок Карієс. Казка для тих, хто не хоче лікувати зубчики»	Пояснення у казковій формі необхідності та важливості проходження медичних процедур

<p>терапевтичних процедур, відвідування лікарів, перебування у стаціонарі</p>	<p>«Казка про Слоненя, яке боялося лікарів» «Відважний флай» «Звіздар в пошуках вередудлі» «Чарівна паличка» О.Є. Голуб «Хто допоможе принцесі Ласунці?»»</p>	<p>дітьми й дорослими, призначення медичних інструментів для лікування Зниження страху лікарів, уколів та інших медичних процедур. У казковій формі програвання проходження медичних процедур; чесне пояснення мети відвідування лікаря.</p>
<p>Навчання дитини дотримуватися здорового способу життя, виховання корисних і подолання шкідливих звичок</p>	<p>Вірш Г. Бойка «Здоровим будь!» «Як люди позбулися шкідливих звичок» «Казка про шкідливі звички» Казка «Вірус та вітаміни» «Казка про здоров'я і хворобу»</p>	<p>Формування понять «здоровий спосіб життя», «корисні звички», «шкідливі звички». Формування й розширення уявлень про те, що корисно, а що шкідливо для здоров'я, усвідомлення впливу звичок на загальний стан здоров'я людини. Набуття навичок здорового способу життя. Формування знань про шкоду шкідливих звичок, бажання вести здоровий спосіб життя. Ознайомлення дітей із навичками впевненої поведінки через уміння відмовляти. Виховання здатності вибору між здоровим способом життя і шкідливими звичками.</p>

Додаток Б

Нетрадиційні форми, методи та прийоми роботи над казковими творами

Додаток Б.1

Форми роботи з казками, спрямовані на реалізацію завдань морального виховання дитини в дошкільному та молодшому шкільному віці:

1. Вибір та використання кольору для вираження власних почуттів та емоційного ставлення
2. Аналіз міміки персонажів, залучення дитини до активного дієвого висловлення співпереживання; правильне визначення характеру персонажів
3. Написання листів, побажань, спілкування з казковими героями (бажання підтримки, співпереживання, негативне ставлення до того, хто образив)
4. Формування уміння «зупинити» казку, ухвалення рішення в ситуаціях морального вибору
5. Залучення дитини до співавторства у створенні казки
6. Позбавлення страху перед страшними казками та персонажами
7. Оцінювання вчинків та характеру героїв за допомогою чарівних атрибутів та розташування на сходинках / у гостях
8. Створення карти подорожі казками тощо.

Додаток Б.2

Використання карток В.Я. Проппа

Перш ніж приступити до безпосереднього створення казок за картами Проппа, слід організувати так звані «підготовчі» ігри, в процесі яких діти ознайомляться та засвоять усі казкові функції:

а) «Дива у ситі». У процесі цієї гри діти демонструють різні дива, що відбуваються в казках: як і за допомогою чого здійснюються перетворення, чари (чарівні слова, предмети та їх дія).

б) *«Хто на світі найзліший за всіх?»* Виявлення злих і підступних казкових героїв, опис їхнього зовнішнього вигляду, характеру, способу життя, звичок, житла (так само аналізують позитивних героїв). Потім аналізують, чи може існувати казка без таких персонажів, яка їхня роль у розвитку сюжету, фабули творіння; для кого ці герої є злими і чому, а хто трактує і приймає їх якості, характеристики в прямо протилежному сенсі, навпаки.

в) *«Заповітні слова»*. У процесі цієї гри діти роблять спробу вичленувати найдієвіші, значні слова у казці. Це може бути як чарівні слова, казкові вироки, і слова, що несуть основне смислове навантаження. Наприклад, міркування героя про свої вчинки, які дозволяють йому не тільки оцінити те, що відбувається, але і свою роль в цьому, тобто самовизначитися і здійснити позитивне самоперетворення (в казці це зазвичай каяття хибного героя, відмова від хибних ідей і цінностей і прагнення до самовдосконалення, що слідує за ним).

г) *«Що в дорозі знадобиться?»*. На основі аналізу чарівних казкових предметів (опис зовнішнього вигляду, виявлення функції, властивостей), що допомагають героям подолати ворога, вирішити проблемну ситуацію (скатертину-самобранка, чоботи-сороходи, квіточка, меч-кладенець і т. п.), вигадують нові предмети-помічники. Чарівним може стати найпересічніший предмет, якщо він почне виконувати не властиві йому раніше функції за рахунок використання прихованих ресурсів — властивості матеріалу, з якого зроблено предмет, його форма, колір та інші ознаки, які можуть відіграти певну роль у якій- або не передбаченої, але найчастіше реально виникає проблемної ситуації (наприклад, казанок може бути використаний як сумка, головний убір, гніздо для птахів, дзеркало тощо).

Хороша казка завжди має у своїй першооснові проблему – казкове завдання, яке вирішується по ходу розгортання сюжетної лінії. Джерелом

казкової задачі зазвичай є проблемні ситуації, з якими людина стикається в реальному житті.

д) *«Чарівні імена»*. За підсумками аналізу казки виявляють сенс і значення різних імен казкових персонажів, їх роль досягненні мети героя. Як ім'я того чи іншого героя сприймається іншими дійовими особами? Можна звернутися до етимології імені, з'ясувати причини, які спонукали автора дати герою саме таке ім'я. Наприклад, чому Бабу-Ягу назвали саме так, а дівчинку, яка щодня клопотала біля грубки, назвали Попелюшкою. Як імена вплинули на характер персонажа, у чому це відбивається?

е) *«Що спільного»*. Ця гра передбачає порівняльний аналіз різних казкових сюжетів з погляду подібності і відмінності між ними. Наприклад, чим схожі казки *«Теремок»* та *«Рукавичка»*, *«Морозко»* та *«Пані Метелиця»*?

ж) *«Хороший-поганий»*. У процесі цієї гри здійснюють спробу виявити позитивні та негативні риси характеру героїв, оцінити їхню діяльність. Наприклад, за що можна похвалити Кікімору, чи що гарного в тому, що Змій Горинич має три голови?

з) *«Нісенітниця»*. Діти вигадують пов'язані друг з одним два речення, що містять прямо протилежні функції. Основна мета гри – осмислення призначення тієї чи іншої функції. Наприклад, задані функції *«заборона – порушення заборони»*. З'ясуйте разом із дітьми, що таке заборона; її призначення, характер, форми; кому вони адресуються, чому; хто забороняє; хто порушує їх; які можуть бути наслідки? Речення, вигадані дітьми і що відображають кожен з функцій, можуть бути найбезглуздішими (взятимися з різних казок), головне, щоб вони відповідали її суті: *«Заборонив король у своєму королівстві шити одяг з хутра»; «Не послушалися крокодили і стали в небі літати»*.

Знайомство з картами має відбуватися поступово, у певній логічній, смисловій послідовності та підпорядковуватися низці вимог.

1. Виготовлення карток. Карти, які використовуються на початку роботи з ними, повинні бути виконані в сюжетній манері та барвисто. Надалі користуються картами з досить стислим схематичним зображенням кожної функції. Виготовляючи карти-опори, постарайтеся вибрати для позначення функції такий символ, який був би зрозумілий дітям, або разом із ними обговоріть кожне зображення. Символи, придумані самими дітьми, організовують запам'ятовування, усвідомлення їх протікає продуктивніше.

2. Відтворення знайомої казки, диференціація на смислові частини та співвіднесення з певною функцією. Прочитавши і розділивши казку на смислові частини, обговоріть кожну з них із дітьми, дайте їй назву. Якщо запропоновано кілька назв, близьких за змістом, виберіть найточніше, ємне. Адже дати правильну назву означає розшифрувати інформацію, яку згодом можна «заховати» в карті за допомогою образотворчих засобів. Таким чином діти зможуть співвіднести між собою дві знайомі системи: мовну та графічну. Все це дозволить дітям поступово підійти до розуміння того, що казка — це гнучка освіта, що складається з елементів, що мають право змінюватися залежно від волі автора, і що казкарем може бути і сама дитина.

3. Спільний пошук та знаходження зазначених функцій у новопропонованих для прослуховування казках. Читаючи дітям нову, не знайому казку, протягом одного заняття потрібно використовувати не більше 3-5 карт-функцій, в іншому випадку у хлопців зникає інтерес або настає перевтома. Адже казка – це специфічна їжа, їжа не для шлунку, а для розуму, емоцій, уяви, надмірне вживання якої не принесе дитині користі і не принесе справжнього задоволення.

4. Самостійний пошук функцій дітьми спочатку на матеріалі знайомих, потім нових казок.

5. Цілісне освоєння казкових функцій. Діти, використовуючи весь набір карт, послідовно відтворюють розвиток казкового сюжету.

6.Творіння казок. Починати вигадувати казки найкраще колективно та використовуючи обмежений набір карт, тоді реалізація мети буде більш продуктивною. Поступово для казки додається по 3-4 додаткові карти і так доти, доки не буде задіяний весь набір. Коли діти засвоїли вигадування казок за порядком функцій, можна приступати до твору наосліп, тобто витягуючи навмання будь-яку карту з перевернутої вниз зображенням колоди. Це вже складніше завдання, але діти справляються з нею досить швидко. Зміст вигаданої казки діти за бажанням можуть проілюструвати малюнками.

7. Робота з індивідуальним набором карток. Кожна дитина отримує (або виготовляє) власний комплект карт і працює з нею на власний розсуд – вигадує новий твір або модифікує знайомий. Спочатку дітям можна пропонувати готову назву казки, обговорити з ними місце дії та кількість персонажів – такий прийом полегшує самостійну літературну творчість у період його освоєння. Після цього діяльність дітей набуває повної самостійності – вони самі вигадують назву, місце дії, героїв і визначають їхню кількість, смислове навантаження, наділяючи кожного з них відповідними моральними якостями, образними характеристиками.

Надалі варіанти роботи з картами Проппа з вигадування казкових сюжетів можуть бути різні: твір по черзі, групами, з кінця, з середини; використання карток по порядку, через одну, навмання, за певною кількістю; розподіл казки на смислові частини (зачин, зав'язка, конфлікт); вибір головного героя; модифікація знайомої казки за рахунок обмеження або збільшення використовуваних функцій тощо – саме тут і розкривається творчий потенціал кожної дитини, і не просто відкривається, а й реалізується, набуваючи реальних форм вираження.

Додаток Б.3

Серія ігор, ігрових вправ та прийомів для розвитку уяви Дж. Родарі, які згодом були розширені та модифіковані педагогами-новаторами

Прийом «Біном фантазії» Дж. Родарі використовував у написанні циклу «Казки по телефону». Для роботи з дітьми необхідно приготувати два набори картинок: 1) картинки із зображенням тварин і людей; 2) картинки із зображенням предметів. З кожного набору навмання беруть по одній картинці і, поєднуючи слова-позначення за допомогою прийменників або зміни відмінка, вигадують речення, яке й буде назвою майбутньої казки. Наприклад, дитина обрала картинку із зображенням рибки та будь-якого музичного інструменту (скрипки, балалайки, труби тощо).

Використання *прийому «Нова властивість»* у ставленні до знайомих казок надає їм оригінального колористичного рішення. Він практично змінює зміст знайомих казкових сюжетів, тобто народжується нова казка. Наприклад, Колобок не з тіста, а зі смоли. Тоді казка може виглядати так: «... Котиться Колобок, а назустріч йому заєць. «Колобок, Колобок, я тебе з'їм». «Не їж мене, я несмачний». «Я тобі не вірю», – сказав заєць і тільки хотів схопити Колобка, як раптом прилип до нього. Покотився Колобок далі і заєць не відстає. Назустріч їм вовк. Побачив Колобка із зайцем і каже: «Яка смачна здобич і прямо сама у лапи йде». «Не їси нас, вовчику, ми несмачні». Не повірив вовк і тільки хотів схопити їх, як і прилип. Покотився Колобок далі, а за ним прилипли звірі котяться, не відстають. Назустріч їм ведмідь. Він теж захотів з'їсти Колобка, зайця та вовка, та не зміг прилип. Котиться Колобок, а за ним звірі недовірливі, і тут їм назустріч лисиця. «Ох, ви мої смачненькі. Мені ж такої їжі на сто років вистачить», – зраділа лисиця, видобуток, та тут і прилипла. Покотився Колобок додому зі своєю здобиччю – до бабусі та дідуся. Зраділи старі: «І їжа, і одяг самі до хати прийшли». Заплакали звірі: «Відпустіть нас, ми більше не будемо!»

Прийом інверсії або «Казка навиворіт» досить поширений у літературі. З його допомогою вигадані улюблені всіма твори Д. Свіфта «Мандрі

Гулівера». Використовувати цей прийом для вигадання казки можна в різних варіантах.

Варіант 1. «Властивості навпаки». Береться будь-яка знайома казка, та її героям приписуються прямо протилежні властивості. Наприклад, казка «Червона шапочка» звучить зовсім інакше, якщо вовк у ній буде маленький (або добрий), а Червона шапочка – велика (або зла), або Баба-Яга в казках раптом почне робити гарні вчинки.

Варіант 2. «Все навпаки». Вигадати слова-рими: рибка – скрипка, кіт – хід і т. п. Потім все, що відноситься до першого слова (властивості, функції тощо), переноситься на другий об'єкт і навпаки. Слова, що римуються, дозволяють писати не тільки прозу, а й вірші.

Варіант 3. «Задом наперед». Тобто оповідання казки не з початку, а з кінця. Це досить складне завдання, тому первинне використання прийому передбачає опору на картинки-ілюстрації. Поступово можна переходити до розповіді без наочного матеріалу.

Варіант 4. «З власного досвіду». Яка дитина не мріє швидше вирости, стати дорослою і робити, що «душі заманеться»? Запропонуйте їй пофантазувати на цю тему, нехай вона спробує придумати казку або розповідь, в якій обов'язки, вчинки, думки дорослих і дітей помінялися б місцями.

Прийом «Казки в заданому ключі» досить простий у освоєнні – з його допомогою дитина лише дещо модифікує сюжети знайомих казок. Існує кілька варіантів використання прийому для створення нових казкових версій.

Варіант 1. «Введення в назву казки нового об'єкта». Правила гри полягають у наступному: до назви добре відомої дитині казки додається слово, що означає будь-який предмет. Наприклад, «Колобок і повітряна кулька», «Вовк, семеро козенят та комп'ютер».

Варіант 2. «Я – герой казки». Знайома казка, звичайно ж, якимось чином зміниться, якщо в сюжет, образну систему вироблення буде введена

дитина як значущий персонаж. Запропонуйте малюкові пофантазувати, що станеться, якщо одним із героїв казки стане він сам, або герої казки прийдуть до нього в гості (про що вони йому розповідають?).

Варіант 3. «Зміна місця дії». Сюжет добре знайомої дитині казки переміщується в інший час і простір. Наприклад, жили-були старий зі старою в наші дні; Червона шапочка у космосі; теремок в океані; козенята та вовк на безлюдному острові тощо.

Варіант 4. «Відкриті сюжети». Відкриті сюжети – це розповіді, казки, історії з незавершеним фіналом, який дитина вигадує на власний розсуд. Спочатку дитині пропонуються сюжети, завершувати які можна за аналогією. Текст розповідають або читають до зав'язки, а дитина вигадує подальший розвиток та закінчення сюжету. Надалі дитині пропонують незнайомі тексти, у яких момент впізнавання казкового сюжету відсутній чи мінімальний. Дитина вигадує закінчення, яке може бути виражене не тільки в словесній формі, а й у руховій – інсценування, драматизація, ляльковий театр тощо.

Варіант 5. «Зміна казкової розв'язки». Діти оптимістичні за вдачею. Їм притаманне переробляти «все погане у хороше», зокрема й фінали казок, якщо вони їх не влаштовують. Тому бажання, що виникло у дитини, змінити кінцівку знайомого казкового сюжету має бути безперешкодно задоволене, в іншому випадку він все одно зробить по-своєму, тільки ви цього не почувете. Допомогти малюкові придумати щасливу розв'язку можна, використовуючи прийом введення в сюжетне оповідання будь-якого засобу, предмета, явища або думки, що раптом осінила одного з персонажів. Наприклад, ведмежата з казки «Двоє жадібних ведмежаток» замість сиру з'їдають таблетку від жадібності; або Колобок замість своєї пісеньки виконуватиме іншу, в якій співається про те, що він зовсім несмачний; або звірята з «Теремка» вирішують збудувати просторий новий будинок, в якому всім вистачить місця і можна приймати гостей.

Варіант 6. «Перебріхування казки». Дорослий починає розповідати казку, дещо змінюючи її розповідь. Дитина ж у процесі сприйняття завжди спочатку намагається повернути казку у своє русло, а згодом включається в гру і вже самостійно починає змінювати перебіг подій, вводити нових героїв тощо.

Варіант 7. «Аналіз ситуацій та ресурсів». Кожна казка – джерело ресурсів, потрібно лише допомогти дитині побачити їх, проаналізувати та використовувати. Тоді і в будь-якій реальній проблемній ситуації дитина діятиме впевнено, приймаючи найоптимальніше рішення.

Розповідаючи дітям казку, запропонуйте їм допомогти головному герою знайти вирішення проблемної ситуації, не вдаючись до допомоги інших казкових персонажів. Подібний аналіз спочатку проводять, використовуючи знайомі дітям казки, і лише потім переходять до вирішення проблемних казкових ситуацій у новопропонованих сюжетах. Наприклад, як у лісі Колобок може сховатися від звірів (повиснути на яблуні – стати яблучком; обмазатись медом і покататися по ялинових голках – стане схожим на їжачка; сховатись у ромашку – стати її серединкою; сховатись у дупло тощо)? Як зайцю з казки «Зайчикова хатинка» без сторонньої допомоги прогнати лисицю зі свого будиночка (забити вікна і двері, а лисиця як зголодніє, так сама і запитає, щоб її випустили; вночі влаштувати шум біля будиночка, лисиці буде не до сну, вона сама і втече подалі від зайця, закричати «Мисливці йдуть» – лисиця їх боїться, от і втече)?

Ресурсний аналіз казок сприяє активізації дитячого експериментування. «Проживаючи» казкову ситуацію, дитина намагається змоделювати відповідні умови і передбачуваний результат не тільки практично, а й подумки. Так він дізнається, як можна розпалити багаття без сірників у різних погодних умовах, як перебратися через річку без допомоги мосту та човна, та багато іншого, тим самим збагачуючи власний досвід новим змістом.

Варіант 8. «Фантастичний аналіз казкових персонажів». Кожен казковий герой зазвичай має якісь знаряддя чаклунства, без яких їх образ досить важко уявити. Наприклад, Баба-Яга – мітлу, ступу, чорного kota, хатинку на курячих ніжках; Дід Мороз – бороду, палицю, мішок із подарунками. Спробуйте разом із дитиною зробити деяке «фантастичне віднімання» і проаналізувати цю ситуацію. Наприклад, Дід Мороз без шуби, де він може існувати без неї, що робитиме, чим замінить? А чи може бути така ситуація, коли шуба йому зовсім не потрібна? Або Дід Мороз, який загубив палицю. Хто її знайшов, як використав, що зробив сам Дід Мороз, чим замінив палицю?

Або, наприклад, пофантазуйте, як зміниться казка, якщо в ній раптом зникне один із героїв: працьовитий Наф-Наф у казці «Три поросятка»; учень феї чи сама фея у казці «Попелюшка» та ін.

Варіант 9. «Ланцюжок подій». Цей прийом допомагає дитині краще зрозуміти, відчувати логіку казки, «прожити» долю героїв разом з ними. Запропонуйте дітям заглянути в минуле чи майбутнє казкових героїв: що було раніше з тим чи іншим героєм, що може статися потім (наприклад, з Колобком після того, як він повернеться до бабусі та дідуся; як зміниться життя Червоної шапочки після того, як її та бабусю врятують мисливці).

«Прогулянка» у минуле героїв має особливий виховний зміст – вона допомагає дітям осмислити наслідки тих чи інших подій, навчає їх аналізувати ситуацію та прогнозувати результати конкретної діяльності, вчинків, реакцію оточуючих.

Наприклад, запропонуйте дітям проаналізувати дитинство Баби-Яги, щоб дізнатися, чому вона стала такою злою та негарною. Можливо, в дитинстві вона була веселою та активною дівчинкою і звали її Ядвігою. Але одного разу, послизнувшись, дівчинка зламала ногу і не змогла вже, як і раніше, бігати та стрибати. Діти перестали приймати її в ігри, і вона спочатку занудьгувала, а потім зовсім перестала доглядати за собою, розчісуватися і

стала злою та негарною, робити шкоду. Як можна було допомогти дівчинці тоді? А що можна вигадати зараз, щоб Баба-Яга перестала робити зло?

Варіант 10. «Емпатійне оповідання». Вище ми розповідали про значення емпатії у житті. Цей варіант гри з казковим текстом передбачає збагачення емпатійної здатності дитини через образне сприйняття персонажів, ситуації оповідання та аргументацію різних поглядів, у тому числі й власного.

Запропонуйте малюку поставити себе на місце одного з героїв і розповісти, що він відчув, як би сприйняв існуючу подію, проблему в залежності від того, чийми очима він в даний момент намагається сприймати навколишнє. А як сприймає таку ситуацію інший герой? Адже сприйняття і образ, наприклад, добра і зла в різних персонажів буде зовсім відмінним.

У цьому випадку у дитини з'являється можливість не тільки пізнати стан героїв, їх настрій, точки зору на події, що відбуваються, моральні цінності, але і як би прожити кілька життів, збагачуючи свій емоційно-моральний багаж новими враженнями, почуттями, пізнати діалектику існування і здійснити ціннісне самовизначення.

Творчі завдання можуть бути й такими: показати, як Баба-Яга (Червона шапочка, Змій Горинич, Айболить, Бармалей тощо) дивиться в дзеркало (пробує улюблену чи неулюблену, знайому чи незнайому страву; вислуховує комплімент, похвалу або зауваження: штопає одяг, дивиться в далечінь, сідає на стілець; приймає гостей) і що при цьому каже, який у неї настрій у цей момент, які почуття вона відчуває та як, у чому вони виражаються.

А можна запропонувати малюкові написати листа своєму улюбленому герою чи авторові казки, поділитися з ним своїми враженнями, побажаннями, проханнями. У цьому випадку у дитини з'являється можливість не тільки формулювати думки, а й відточувати їх словесну форму, щоб вони стали зрозумілі оточуючим.

Варіант 11. «Рольові діалоги». Запропонуйте дітям обрати одну з набору карток із зображенням різних казкових персонажів. Відповідно до картки кожна дитина надалі виступатиме від імені певної особи. Завдання можуть бути такими:

а) скласти розмову двох персонажів на певну тему (про погоду, про бажання, про улюблені заняття, про ненавмисну зустріч);

б) придумати розмову казкових персонажів по телефону (на будь-яку тему);

в) придумати текст листа чи телеграми, якими б герої могли обмінятися друг з одним герої.

Варіант 12. «Кольорові казки». Значення кольору в житті людини має важливе значення, адже кожен колір і все різноманіття його відтінків несуть певну інформацію про навколишній світ. Назва кольору цілком може стати джерелом казкової історії. Запропонуйте дітям придумати, наприклад, рожеву чи зелену казку.

Дуже цікавий у роботі з дітьми прийом розмови з персонажами казок. Ігри, побудовані на його основі, проводяться з дітьми відразу після прочитання казок, поки свіжі їх безпосередні враження. До читання готують персонажів, з якими проходитиме спілкування. Казкові герої можуть бути різними: від ретельно декорованих ляльок з усіма властивими їм атрибутами до дуже умовних, прямо на очах у дитини вирізаних з картону, паперу. Роль того чи іншого персонажа може зіграти і дорослий, переодягнувшись у відповідний костюм.

Ефективним у роботі з дітьми є прийом *«Салат із казок»*. Це *«дивовижне блюдо»* можна отримати найрізноманітнішими способами.

Варіант 1. «Об'єднання». Народження нової казки відбувається за рахунок об'єднання назв двох або декількох знайомих казок, наприклад,

«Червона Шапочка» та «Хлопчик-мізинчик», «Дюймовочка» та «Кіт у чоботях», «Попелюшка» та «Малюк і Карлсон» тощо .п.

Варіант 2. «Опорні слова». Цей прийом дуже схожий на «біном фантазії», але водночас і дещо відмінний від нього. З різних казок виокремлюють кілька опорних слів і добирають відповідні картинки, наприклад:

- квітка, ластівка, кріт, жаба, дівчинка, нора;
- фея, мачуха, принц, черевичок, гарбуз;
- кіт, людоджер, замок, мішок, чоботи.

Потім із кожного ряду беруть по 1-2 слова (картинки) і на їх основі вигадують нову казку. Наприклад, як опорні слова для нової казки може служити наступний набір: ластівка, дівчинка, гарбуз, кіт, людоджер.

Варіант 3. «Додавання». До виокремлених опорних слів (картинок) в ході оповідання казкового сюжету додають картинку з предметом, що не стосується цієї казки. Наприклад:

- квітка, ластівка, кріт, карета, жаба, дівчинка, нора;
- фея, мачуха, горошина, принц, черевичок, гарбуз;
- кіт, мішок, чоботи, ракета, замок, людоджер.

Варіант 4. «Морфологічна скринька». Як опора будується таблиця, у якій, крім назви казки, відбито герої і місце дії. При цьому, якщо в кількох казках є ідентичні персонажі або місце дії, наприклад, вовк, лисиця, замок, ліс тощо, то їхня назва заноситься в таблицю лише одноразово, у будь-якій із казок. При перетині прямих таблиця дає можливість використання щонайменше 40 варіантів словесних опор для вигадування нової казки.

Варіант 5. «Казковий трикутник». Цей варіант гри доречний, коли в неї грає кількість дітей, кратна 3. Перша група дітей малює або обирає за бажанням із заздалегідь підготовленого набору картинок будь-якого доброго героя знайомої казки, друга – будь-якого злого казкового персонажа, а третя – якийсь пейзаж (космічний, лісовий, міський та ін.), який потім буде

основним місцем казкової дії. Після того, як буде зроблено вибір, діти об'єднуються у творчі трійки і на основі своїх графічних робіт (або обраних картинок) вигадують казку та розігрують її в особах (за бажанням). Замість малюнків і картинок, якщо дітей всього троє, можна використовувати словесний відбір персонажів, тобто кожна дитина пошепки повідомляє свій вибір героя або місця дії ведучому (дитині або дорослому), який, підсумовуючи їх, вголос повідомляє спрямованість майбутньої казкової розповіді.

Обов'язковою умовою в цьому варіанті гри є присутність у казці злого героя, інакше в ній відсутній конфлікт, а це вже порушення закону казки та логіки розгортання подій.

Варіант б. «Казкова плутанина». Спочатку дитині пропонують розплутати клубок із казок: «Жили-були дід та баба. Була в них курочка Ріпка. Дід їв, їв, не з'їв. Баба їла, їла, не з'їла. Покотилася ріпка далі. Котиться, котиться, а назустріч їй хатинка на курячих ніжках. «Хатко, хатинко, хто в теремку живе? Визирни у віконце – дам тобі ночви...» і т. д. Після того, як дитина справиться із завданням, їй пропонують придумати «плутане» продовження казки. Надалі дитина цілком самостійно вигадує заплутані казкові сюжети. Можна навіть влаштовувати змагання на найбільш заплутану казку.

За допомогою цих прийомів можна створювати власні цікаві й незвичайні історії.

1) *Дроблення / об'єднання.* Дроблення об'єкта на багато дрібних (бджолиний рій як самостійний організм, що складається з великої кількості дрібних елементів)

Об'єднання об'єкта з іншим об'єктом (русалка, кентавр)

Об'єднання об'єкта з іншим явищем (вовк + телепатія, іграшка + невагомість).

А ще можна вигадувати продовження, об'єднавши його у багатотомне оповідання. Завдання: представити відомі казки не автономними творами, а лише першими томами серії книжок, після чого придумати назви для інших томів. (Наприклад: Том 1. «Троє поросят». Том 2. «Наф переходить на здорове харчування». Том 3. Ніф вступає на будівельно-архітектурний факультет: знесення будинків зі знижкою». Том 4. «Вовк влаштовується на роботу: ПП «Сірий»: експертиза міцності будівель» тощо).

А ще ми можемо створити *колаж із казок*. Цей метод теж описав Джанні Родарі. Суть у тому, що ми об'єднуємо декілька казок в одну, щоб вигадувати, що буде.

Прийоми творення. Салат із казок (поєднання в одній казці персонажів різних казок: Айболить, Мийдодір, Чебурашка, Пітер Пен в одній казці).

Розгляньте малюнки. Скільки казок тут зображено? І які саме ви бачите? Кого ви тут бачите? Мері Поппінс? Золоту рибку? Федорине горе? А ще?

До речі, перемішувати можна і казки у цілому, і окремих персонажів.

2) *Наступна пара прийомів – універсалізація та спеціалізація*

Універсалізація – щось для УСЬОГО. Спеціалізація – щось для ОДНОГО.

Універсалізація – виконання багатьох функцій (ліки від усього; одяг на усі випадки життя)

Спеціалізація – на одній функції (ручка для радісних або еко-листів; магазин для плакс тощо)

Ці прийоми дозволяють не лише прикрасити своє оповідання, долучивши до нього хитромудрих істот, а й розробити і нові ідеї.

3) *Динаміка / статика*. Перетворення рухомих об'єктів на нерухомі й навпаки: гном прийшов – будиночок пішов; Земля перестала обертатися. Тут мають місце і дослідницькі запитання про природу: «А якби...?» А якби не настала весна? А якби пропав вітер? А якби погасло сонце? тощо

4) *Внесення та винесення властивостей.* Ми можемо додати в середину (отримати) якісь властивості (чарівні та не дуже), а можемо винести їх назовні.

Властивість об'єкта винесено (смерть Коція в яйці).

Властивість може бути привнесено ззовні (з'їв рибу – став розуміти мову тварин; випив із пляшечки – став сміливим).

5) *Змінювання кількості та масштабу.* Кількість та масштаб можуть змінитися як у більший, так і у менший бік. Іншими словами, у нашому оповіданні чогось раптом стає занадто багато, або занадто мало. Крім того, це «щось» може бути збільшено або зменшено за розмірами. Адже ми пам'ятаємо і велетня Гулівера, і Хлопчика-Мізинчика. А разом із ними можна запам'ятати ці прийоми.

Додаток В

Казкотворчі технології (М. Махній)

Додаток В.1

Психодіагностичні методики

Проективна казка

Методика «Чарівний світ»

Методика «Казки Луїзи Дюсс»

Методика «Мій дракон»

Методика «Казка про фіолетове кошеня»

Методика «Казка про гроші»

Методика «Карта казкової країни»

Методика «Майбутній король»

Методика «Казка про своє життя»

Техніки казкотворення і сторітелінгу

Сторітелінг: мистецтво створювати і розповідати історії

«Чарівні круги Луллія»: основи казкової комбінаторики

«Граматика фантазії»: техніки казкотворення Джанні Родарі

Типові прийоми фантазування: творчо-розвивальна технологія Генріха Альтшуллера

«Метод трьох стільців»: креативна стратегія Волта Діснея

«Метод метафоричних карт»: складання асоціативних історій

«Метод сніжинки»: сюжетний дизайн Ренді Інгермансона

«Сторітелінг для очей, вух і серця»: формула хорошої історії Марка Лівіна

Додаток Д

*Підходи та алгоритми самостійного створення корекційних,
терапевтичних, лікувальних та інших видів казок*

Для того, щоб придумати терапевтичну казку самостійно, потрібно враховувати деякі правила:

1. Не потрібно повністю копіювати в казці проблему малюка, вона повинна бути лише опосередковано схожою на неї.

2. У терапевтичній казці має бути зрозуміла і необхідна порада, завдяки якій дитина зможе знайти вихід зі скрутного становища і впоратися зі своєю проблемою.

3. Сюжет казки з терапевтичним ефектом повинен мати певну послідовність.

*Принципи побудови психотерапевтичної казки***1. Створюємо образ головного героя.**

Головним героєм казки може бути дуже великий спектр персонажів: це і звичайні предмети, тварини, просто люди, чарівники, природні явища, та, власне, все, що завгодно, адже це ваш чарівний світ. Відштовхуватися потрібно від того, що подобається дитині, що викликає у неї позитивні емоції, важливо щоб головний герой був «співзвучний» дитині, і можливо чимось був на неї схожий (але не обов'язково у всьому), відбивав його деякі риси характеру, і включав ті особливості поведінки, які ви хотіли б опрацювати. Вигадане ім'я також може відбивати характер персонажа. Наприклад, таке кумедне ім'я для сором'язливого дракончика – Заялинка (відбиває його постійне бажання сховатися, стати невидимим).

2. Поміщаємо свого героя у конфліктну чи проблемну ситуацію.

Виходити потрібно з реальних конфліктних ситуацій, з якими ви стикаєтесь, спілкуючись із дитиною, але трансформовані у мистецьку метафору. І тому необхідно розібратися, у чому причина конфлікту, тобто що насправді викликає небажану поведінку?

Старші діти навіть можуть сформулювати це самостійно. Спробуйте запитати, чому головний герой поводитьсь так, а чи не інакше? Визначивши все це можна формувати конфліктну ситуацію, в яку потрапляє наш герой. Спочатку він звичним (неправильним) способом реагує на те, що відбувається. Потрібно описати також негативні наслідки, до яких призводить така поведінка.

3. Створюємо образи друзів та помічників, а також ворогів чи перешкод на шляху до мети.

Образи друзів та помічників – це уособлення потенційних здібностей головного героя. Наприклад, у разі неправильної поведінки головного героя,

друзі чи помічники можуть демонструвати конструктивну модель поведінки. А вороги та перешкоди – це страхи та зневіра у самого себе.

4. Навчальні ситуації, де герой вперше перемагає завдяки допомозі.

Вони необхідні, щоб закріпити правильний спосіб реагування, і навіть розширити можливий репертуар дії у складних ситуаціях, тобто показати: можна впоратися так, а ось дивись, є ще такий спосіб.

У метафоричній формі деякі складнощі у подоланні перешкод можуть вирішуватися різними шляхами, наприклад:

- Пряма агресія: вразити дракона мечем, тобто вирішити проблему за допомогою сили (часто використовується під час роботи з невпевненістю, нездатністю дати відсіч кривдникам у реальному житті). Інший варіант – використання хитрості, вміння подивитися на ситуацію з іншого боку, обернути її жартома, адже іноді кмітливість і розум бувають сильнішими за фізичну силу. (Приклад із Котом у чоботях, який переміг Людожера).

- Використання чарівних предметів і помічників (передача героєві предметів-талісманів, що його оберігають, навіювання почуття захищеності та впевненості);

- Порада мудреця. Наприклад, головний герой отримує пораду вкрай поважного персонажа в чарівній країні і слідує їй.

- А тепер герой самотійно долає всі перешкоди.

Здобуто нові знання, досвід правильної поведінки, але він ще має перейти у «внутрішній план» та стати власним. З боку друзів ще необхідні підбадьорення, похвала, які надають впевненості у собі та власних силах. На цьому етапі відбувається подолання своїх внутрішніх бар'єрів та страхів чи зміна поведінки, виправлення раніше зроблених помилок.

5. Усвідомлення самого себе в новій якості внаслідок перемог.

Нарешті герой ставати впевненим, що робить усе правильно, тому що він отримує позитивний зворотний зв'язок від навколишніх конфліктних

ситуацій більше не виникає. Герой розуміє, він упорався з усіма складнощами і став іншим.

6. Позитивний фінал – торжество, на якому всі віддають належне особливим заслугам героя. Здобуття нових можливостей завдяки перемозі над собою.

7. Запитання до казки. Їх також можна вигадати разом із дитиною. Опрацювання питань дає дитині зворотний зв'язок, тобто. як можуть оцінювати поведінку головного героя оточуючі і що вони при цьому відчують?

Про що ця казка, чого вона вчить нас?

Чому герой чинить саме так?

Чого він хотів насправді?

Як герой розв'язує проблему, який спосіб поведінки чи рішення обирає? Які емоції приносить поведінка героя оточуючим? Які емоції викликає кожен із епізодів і чому? Хто ж такий, насправді, головний герой?

Таблиця Д.1

Керівництво зі створення казки з терапевтичним ефектом

Елементи сюжету	Правила створення різних частин казки
Початок казки. Жив-був... або жили-були в одному прекрасному царстві, королівстві...	<p>Головний герой має бути однієї статі та віку з дитиною. Бажано, щоб деякі риси характеру дитини вгадувалися у казковому персонажі. Крім того, головним героєм казки для маленьких дітей може стати улюблена іграшка, тварина чи маленькі казкові чоловічки.</p> <p>Дитині п'яти років буде цікаво побачити головними героями принцес та принців, а також солдатів. Сучасним дітям будуть цікаві казки, у яких головними героями стануть роботи-трансформери.</p> <p>Для підлітків краще використовувати побутові казки чи притчі.</p>

	Описувати життя казкового героя треба те щоб дитина ясно бачила схожість зі своїм життям.
Якось наш герой чи героїня потрапили до ...	Потрібно описати проблемну ситуацію, з якої головний герой шукає вихід. Дитина при цьому має знайти точки перетину та провести паралелі зі своєю проблемою.
Із цього ...	Повинен змінитися напрямок. У казці з'являються різні варіанти для того, щоб розібратися та знайти вихід із проблемної ситуації. Можливо, вихід чи правильне рішення головному герою допоможуть знайти інші персонажі.
Кульмінація терапевтичної казки	Герой самостійно або за допомогою друзів долає всі труднощі, що випали на його долю.
Розв'язка	Герой приходять до усвідомлення того, що неправильно чинив, він визнає свої помилки та обирає єдиний правильний шлях. За це він отримує винагороду.
Казкова мораль – «казка брехня, та в ній натяк ...»	Головний герой повинен отримати необхідний урок і змінити своє життя у новому правильному напрямку.

Додаток Д.2

Як написати терапевтичну казку (Р. Ткач)

Для того, щоб казка чи історія набула сили і надала допомогу чи виховний вплив, необхідно дотримуватись певних правил її створення:

1. Казка має бути в чомусь ідентичній проблемі дитини, але в жодному разі не мати з нею прямої подібності. Вона повинна дотично торкатися проблеми дитини.

2. Казка повинна пропонувати досвід заміщення, почувши який і провівши його крізь фільтри своїх проблем, зміг би побачити можливості нового вибору. Якщо дитина не в змозі зробити вибір самостійно, батьки (або психолог) пропонують їй свої варіанти вирішення подібних проблем.

3. Казковий сюжет повинен розгортатися у певній послідовності (таблиця В.2):

Послідовність розгортання казкового сюжету (за Р. Ткач)

1	Жили-були	Статус кво, початок казки, зустріч із її героями (зрозумілими дитині персонажами, яких вона упізнала) Психологи рекомендують для дітей 3-4 років робити головними героями казок іграшки, маленьких чоловічків і тварин; починаючи з 5 років – фей, чарівників, принців, принцес, солдатів та ін. Приблизно з 5-6 років дитина надає перевагу чарівним казкам. У підлітковому віці можуть бути цікаві казки-притчі й побутові казки
2	І раптом одного дня...	Герой зустрічається із якоюсь проблемою, конфліктом (дискомфортом, викликом), що збігаються з проблемою дитини
3	Через це...	Казка змінює напрям, щоб показати, у чому полягає розв'язання проблеми і як це роблять герої казки.
4	Кульмінація	Герої казки долають труднощі
5	Розв'язка	Результат дій героїв казки: «-» – герой, який учинив погано, покараний; «+» – герой, який проходить через усі випробування, виявляє свої кращі риси, отримує нагороду. Розв'язка терапевтичної казки має бути позитивною.
6	Мораль цієї казки така...	Герої казки отримують уроки зі своїх дій, їхнє життя радикально змінюється

Додаток Д.3

Сюжет розповіді чарівної казки

Сюжет розповіді чарівної казки будується за стандартною схемою, яка є конститутивною ознакою чарівної казки:

Зав'язка,

Недостача

Типи героїв

Дарувальники

Чарівні помічники та чарівні предмети

Розв'язка
Ускладнення
Складне завдання
Шлюб і царювання героя

Додаток Д.4

Алгоритм створення терапевтичної казки

1. ТЕРИТОРІЯ ГЕРОЯ

Жили-були... Казка починається з опису персонажа, місця його проживання, довкілля. По суті це опис вашої поточної ситуації через призму казки. Хто головний герой вашої казки? Де він живе? Хто його оточує?

2. ТРУДНІСТЬ, З ЯКОЮ ГЕРОЙ ПОВИНЕН УПОРАТИСЯ

З головним героєм трапляється неприємність чи подія, яка запрошує героя у дорогу. Ситуація, яку ви хочете змінити, знаходить своє відображення в образі втрати чи великої мрії. Яка ситуація трапляється з вашим героєм? Що змушує його рушити в дорогу?

3. ПРОХОДЖЕННЯ ЧЕРЕЗ БАР'ЄР

Герой залишає батьківський будинок і вирушає на пошуки своєї втрати чи мрії. Дорога веде до бар'єру між реальним світом героя та світом чарівним. Подолання бар'єру – одне з важливих випробувань. Який бар'єр чекає на героя у вашій казці і як він його долає?

4. ТЕРИТОРІЯ ПОДАРУНКІВ

Долаючи бар'єр, ваш герой опиняється в іншому, чарівному вимірі, який одразу приносить йому подарунки чи підказки. Які чарівні предмети допоможуть вашому герою у вирішенні головного завдання? Від кого він дістане чарівні підказки?

5. ГОЛОВНА БИТВА

Рано чи пізно добирається герой до мети подорожі. Зустрічається вічна-віч із лиходієм або охоронцями таємниці. Непросто дається герою таке

випробування. Доводиться своєму страху в очі поглянути, собою пожертвувати. Що чекає на вашого героя? Як він долає це випробування?

6. СКАРБИ І ДОРОГА ДОДОМУ

Після перемоги чи як нагороду, герой знаходить і забирає шуканий скарб. Настав час додому повертатися і з домашніми справами розбиратися. Де знайде ваш герой свій скарб? Яким буде його повернення додому?

7. ПОГОДА В БУДИНКУ

Вдома буває по-різному. Чомусь поверненню раді, а комусь ні. Як реагує оточення героя на його повернення? Чи чекає на героя чергове випробування?

8. ЗВ'ЯЗОК З РЕАЛЬНІСТЮ

Для здійснення вашої казки, якнайшвидшого переплетення з реальністю, необхідний завершальний ритуал. Це може бути сцена перемоги над лиходієм або виготовлення отриманого скарбу. Через обряд казка розв'язка потрапляє на фізичний план. Старий сценарій звільняє нове місце. Який ритуал можна провести за вашою казкою? Який амулет символізуватиме новий етап у вашому житті?

9. ВІДПУСКАЄМО БАЖАННЯ У ВІЛЬНИЙ ПОЛІТ

Казка народилася. Завершальний ритуал проведено. Ви пройшли великий шлях разом із вашим героєм. Тепер візьміть паузу і переключіть увагу на інші сфери життя. Уявіть свою казку повітряною кулькою з бажанням і відпустіть. Нехай працює на ваше благо!

Додаток Д.5

Кілька найбільш поширених моделей складання казок:

- «Чарівна доріжка»
- «Чарівний трикутник»
- «Чарівний екран»
- Метод каталогу
- Метод типового фантазування

«Чарівна доріжка»

Модель складання казки «Чарівна доріжка» є однією з найпростіших і її можна застосовувати під час роботи з дітьми від 3,5 років. Як правило, при такому моделюванні використовується не дуже багато персонажів, а головному герою ставиться зрозуміле для дитячого сприйняття завдання, не обов'язково зовсім казкове і фантастичне.

Зрозуміло, питань для дітей буде набагато менше, ніж описувалося вище, і не обов'язково сюжет казки буде драматично закручений і заснований на заборонах. Під «Чарівною доріжкою» мається на увазі як шлях героя від задуму до результату, так і власне доріжка у фізичному плані, якою йде головний герой. Якщо персонаж активно долає труднощі і робить висновки зі спілкування з оточуючими і подіями, що відбуваються, він прийде до успіху, якщо ні, сюжет може закінчитися поразкою головного героя.

Як методичний приклад пропонується казка про дівчинку Оленку, яка гарно співала і мріяла навчити гарно співати всіх оточуючих. Так, для дітей можна намалювати готову «доріжку», якою пройшла уявна дівчинка Оленка, а дітям запропонувати пофантазувати, кого вона могла зустріти на своєму шляху та як саме могла намагатися навчити співати всіх, кого вона зустріла.

Старшим дітям пропонують скласти складнішу казку про Капризку та Дразнилку, які на своєму шляху зустрічають відомих дітям казкових персонажів: Кота в чоботях, Попелюшку, порося Ніф-Ніфа та інших. Дітям пропонується пофантазувати, які саме капризи та дразнилки підготували Капризка та Дразнилка для кожного персонажа казки, і як ті могли відреагувати відповідно до своїх рис характеру, які дітям добре відомі за раніше прочитаними казками.

Звичайно ж, казка повинна нести позитивний заряд і вчити дітей, що капризувати і дразнити інших погано. І, звісно, старші діти можуть впоратися і з більш складними завданнями.

«Чарівний трикутник»

Модель «Чарівний трикутник» використовується для складання казок так званого «конфліктного типу»: боротьба добра і зла, встановлення та порушення заборон, складні ситуації, штучно створювані перешкоди. Тут уже потрібний повний перелік питань для складання казки, який ми навели раніше. Звичайно, можливі різні варіації та уточнення залежно від сюжету.

Застосовується цей спосіб у роботі з дітьми від 5,5 років. У цьому віці можна почати знайомити дітей із поняттям мотивація чи мотив вчинку. Простіше кажучи, якщо 3-річних малюків не варто навантажувати питаннями, навіщо дівчинка Оленка хотіла всіх навчити гарно співати, то дітям 5-6 років вже варто пропонувати подумати, чому хтось вирішив вчинити тим чи іншим чином і як можна реалізувати ту чи іншу мету.

Наприклад, якщо персонаж повинен дізнатися про якусь таємницю, йому потрібно розібратися, що до чого, знайти схованку, встановити істину. Якщо персонаж бажає самоствердитись, то позитивний герой робить це за рахунок своїх досягнень, а негативний за рахунок завдання шкоди оточуючим.

Перш за все, рекомендується нагадати дітям найбільш відомі казки з так званим «конфліктним сюжетом». Наприклад, казку про Попелюшку, Кота в чоботях, казку «Дивовижний Чарівник із Країни Оз» Лаймена Френка Баума, та багато інших. Серед них, напевно, знайдуться знайомі кожній дитині, бо багаж прочитаних і почутих казок до 5-6 років вже досить великий.

Такий елемент інтертекстуальності у складанні казок цілком вписується у сучасні літературні тренди. Уточнимо, що інтертекстуальність – це посилання на раніше написані твори літератури та мистецтва інших авторів, звернення до персонажів раніше створених творів та інтерпретація їх характеристик у рамках новоствореного нового твору.

«Чарівний екран»

Моделювання казок за допомогою «Чарівного екрану» є якщо не найвищим пілотажем, то вже досить складним завданням для дітей, що потребує деяких навичок сформованого творчого мислення. Що, своєю чергою, і далі формує навички творчого підходу у вирішенні завдань.

Метод «Чарівного екрану» – це свого роду ретроспекції, на яких побудована казка. Іншими словами, потрібно продумати не тільки персонажа з його рисами характеру, бажаннями та устремліннями, але й подумати над тим, яким він був у дитинстві та як змінювався протягом життя під впливом різних подій та спілкування з іншими персонажами.

Наші ментальні традиції вимагають, щоб негативний герой виправився і став позитивним, що, в принципі, частково можливо і насправді, не тільки в казці. Повчальний момент цієї методики в тому, що діти повинні продумати розвиток сюжету і зрозуміти, що все в цьому житті має свої закономірності, логіку та причинно-наслідкові зв'язки. Такий підхід розвиває творчі здібності та логічне мислення.

Метод каталогу

Метод каталогу застосовується як для складання казок, а й у принципі складання зв'язної розповіді та розвитку навичок зв'язного мовлення. Так, дітям даються підказки у вигляді картинок із книжки чи навідних питань. Для складання казки відповіді питання можна обирати навмання, просто перегорнувши сторінку книжки.

Наприклад, якщо вихователь запитує, хто в нас буде головним героєм казки, а на наступній сторінці намальований звичайний пень від спиляного дерева, то «головним за казкою» призначається пеньок, а потім уже всі додумують, які йому загрожують небезпеки і хто його рятуватиме. «Рятувальників» для пенька теж знаходять за картинками та підказками на наступних сторінках книги.

Метод типових прийомів фантазування (ТПФ)

Метод типових прийомів фантазування теж має широку сферу застосування, як для придумування сюжетів казок. Так, за допомогою ТПФ можна знайомити дітей із різними властивостями предметів. Наприклад, що буде, якщо Чарівник-Холод заморозить воду.

Для складання казок цей прийом – це просто знахідка. Можна взяти за основу будь-яку з відомих казок та запропонувати дітям пофантазувати, що буде, якщо в сюжет втрутиться, наприклад, Чарівник Зменшення та зменшить вовка з «Червоної шапочки» до розмірів цуценяти. У принципі, діти можуть і самі обрати будь-яку казку та «запустити» туди будь-якого Чарівника, який зможе впливати на події.

Додаток Д. 6

Помилки під час написання психологічних казок

- Маніпуляція страхами
- Посилення негативного переживання
- Приниження особистості
- Відсутній природний підхід до вирішення проблеми чи створення нереалістичних послань
- Присутні настанови та нотації

КАЛЕНДАРНЕ ПЛАНУВАННЯ ЗАНЯТЬ У МЕЖАХ РЕАЛІЗАЦІЇ КОМПЛЕКСНОЇ ПРОГРАМИ ДЛЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ «КАЗКОТЕРАПІЯ»

Календарне планування розраховане на 3 роки навчання:

1 рік навчання – вік дітей – 4-5 років

2 рік навчання – вік дітей – 5-6 років

3 рік навчання – вік дітей – 6-7 років.

Обсяг занять: упродовж навчального року з вересня по травень (36 робочих тижнів), 1 заняття на тиждень.

Примітки:

- 1) вибір казкових творів не обмежується задекларованими у програмі;
- 2) планування за розділами є логічним; теми занять за тижнями кожного місяця переважно органічно поєднуються між собою, проте педагог, психолог чи фахівець зі спеціальної та інклюзивної освіти можуть видозмінювати послідовність та порядок проведення занять;
- 3) усі напрями роботи наскрізне присутні в кожному році навчання (наприклад, «Особиста гігієна», «Милосердя», «Дружба» тощо), проте поставлені завдання і тематика реалізації одного й того ж напрямку є різними у кожному віці.

ОРІЄНТОВНИЙ РОЗПОДІЛ ЗАНЯТЬ ПО МІСЯЦЯХ

(перший рік навчання, вік дітей – 4-5 років,

36 тижнів, 1 заняття на тиждень)

Місяць	Розділ програми	1 тиждень	2 тиждень	3 тиждень	4 тиждень
вересень	Виховання позитивних рис особистості,	Дружба <i>Тема: «Я та мої друзі»</i>	Поважне, турботливе ставлення до членів		

	вміння взаємодіяти у соціумі з різними людьми, тваринами		родини, до оточення <i>Тема: «Я та моя родина»</i>		
	Моральне та духовне виховання, боротьба добра зі злом			Допомога слабким та беззахисним, а також тим, хто народився «особливим» <i>Тема: «Люди навколо мене»</i>	Боротьба добра зі злом <i>Тема: «Добро завжди перемагає зло»</i>
жовтень	Боротьба зі страхами, переживаннями та надмірною тривожністю	Страх темряви <i>Тема: «Темрява – це не страшно»</i>	Страх розлуки з мамою <i>Тема: «Мама завжди зі мною»</i>		
	Корекція емоційно-вольової сфери, небажаної поведінки			Капризування <i>Тема: «Вчимося бути слухняними та некапризними»</i>	Образливість <i>Тема: «Навіщо жити разом із образою?»</i>
листопад	Виховання	Особиста гігієна	Догляд за зубами		

	санітарно-гігієнічної культури	Тема: «Мийся біліше – будеш усім миліше»	Тема: «Наші зубки»		
	Моральне та духовне виховання, боротьба добра зі злом			Боротьба добра зі злом Тема: «Про добро і зло»	Мораль та справедливість Тема: «Справедливість»
грудень	Корекція емоційно-вольової сфери, небажаної поведінки	Виникнення сварок, конфліктів Тема: «Сварки»	Лінощі Тема: «Працелюбність та лень»		
	Лікувальні казки			Подолання боязкості проходження терапевтичних процедур, відвідування лікарів, перебування у стаціонарі Тема: «Лікарі допомагають нам одужати і бути	Виховання стійкого наміру одужати Тема: «Якщо я хворію, незабаром я обов'язково одужаю»

				здоровими»	
січень	Корекція емоційно-вольової сфери, небажаної поведінки	Жадібність Тема: «Щедрість і жадібність»	Дитина бере чуже без дозволу Тема: «Моє та не моє. Не можна брати чуже без дозволу»		
	Виховання санітарно-гігієнічної культури			Особиста гігієна Тема: «Треба, треба умиватися»	Догляд за зубами Тема: «Навіщо чистити зуби?»
лютий	Моральне та духовне виховання, боротьба добра зі злом			Допомога слабким та беззахисним, а також тим, хто народився «особливим» Тема: «Навколо нас є люди, яким треба допомагати»	Боротьба добра зі злом Тема: «Гарні та погані вчинки»
	Виховання позитивних рис особистості, вміння	Культура поведінки в суспільстві, дотримання загальноприйнятих	Виникнення сварок, конфліктів Тема: «Що робити, щоб не		

	взаємодіяти у соціумі з різними людьми, тваринами	правил, дотримання правил безпечної поведінки в навколишньому середовищі Тема: «Безпека вдома»	посваритися з друзями?»		
березень	Боротьба зі страхами, переживаннями та надмірною тривожністю			Тривожність, боязкість Тема: «У страху очі великі»	Питання власної безпеки Тема: «Будь обережним»
	Виховання санітарно-гігієнічної культури	Дотримання здорового способу життя, виконання вправ ранкової гімнастики, виховання бажання займатися спортом, піклуватися про власне здоров'я Тема: «У Країні Здоров'я»	Дбайливе ставлення до іграшок та інших особистих речей Тема: «У Країні Іграшок»		

квітень	Корекція емоційно-вольової сфери, небажаної поведінки	Брехливість, хитрість Тема: «Правда і брехня»	Корекція емоційно-вольової сфери Тема: «Наші почуття та емоції»		
	Виховання позитивних рис особистості, вміння взаємодіяти у соціумі з різними людьми, тваринами			Поважне, турботливе ставлення до членів родини, до оточення Тема: «Любов та повага до мамі й тата»	Ставлення до тварин, птахів Тема: «Піклуємося й турбуємося про домашніх тварин»
травень	Моральне та духовне виховання, боротьба добра зі злом	Боротьба добра зі злом Тема: «Що є добре, що – погано?»	Мораль та справедливість Тема: «Гарні та погані вчинки»		
	Лікувальні казки			Подолання боязкості проходження терапевтичних процедур, відвідування лікарів,	Виховання стійкого наміру одужати Тема: «Як швидше одужати?»

				перебування у стаціонарі Тема: «Проходження лікування необхідно кожному»	
--	--	--	--	---	--

ОРИЄНТОВНИЙ РОЗПОДІЛ ЗАНЯТЬ ПО МІСЯЦЯХ
(другий рік навчання, вік дітей – 5-6 років,
36 тижнів, 1 заняття на тиждень)

Місяць	Розділ програми	1 тиждень	2 тиждень	3 тиждень	4 тиждень
вересень	Виховання позитивних рис особистості, вміння взаємодіяти у соціумі з різними людьми, тваринами	Культура поведінки в суспільстві, дотримання загальноприйнятих правил, дотримання правил безпечної поведінки в навколишньому середовищі Тема: «Безпека та	Виникнення сварок, конфліктів Тема: «Як потрібно уникати сварок та конфліктів»		

		поведінка на вулиці та на дитячому майданчику»			
	Моральне та духовне виховання, боротьба добра зі злом			Сміливість та рішучість Тема: «Що означає бути сміливим?»	Вихід зі складної ситуації Тема: «Різні життєві ситуації»
жовтень	Боротьба зі страхами, переживаннями та надмірною тривожністю	Тривожність, боязкість, інші види страхів Тема «Я боюся страшних персонажів»	Питання власної безпеки Тема: «Будемо обережними»		
	Корекція емоційно-вольової сфери, небажаної поведінки			Лінощі Тема: «У Королівстві Ледарів»	Агресивна поведінка Тема: «Агресивність та тривожність»
листопад	Виховання санітарно-гігієнічної культури	Догляд за чистотою помешкання, прибирання, прибирання ліжка;	Дбайливе ставлення до іграшок та інших особистих речей Тема: «Пригоди	Дотримання правил поведінки, охайності під час їжі Тема: «Як	

		дотримання порядку у власних речах, у шафі Тема: «Будинок, який любить чистоту і затишок»	неприбраних іграшок»	поводитися за столом під час їжі»	
	Моральне та духовне виховання, боротьба добра зі злом				Мораль та справедливість Тема: «Вчинки справедливі та несправедливі»
грудень	Корекція емоційно-вольової сфери, небажаної поведінки	Жадібність Тема: «Чи потрібно ділитися з іншими?»	Дитина бере чуже без дозволу Тема: «Що буває з тими, хто бере чуже без дозволу?»		
	Лікувальні казки			Ознайомлення дитини з хронічним захворюванням (цукровий діабет, онкологічне захворювання,	Подолання боязкості проходження терапевтичних процедур, відвідування лікарів, перебування у

				хвороби серця, кишково-шлункового тракту тощо), яке в неї присутнє Тема: «Що таке цукровий діабет?»	стаціонарі Тема: «Якщо потрапив до лікарні»
січень	Корекція емоційно-вольової сфери, небажаної поведінки	Знайомство дитини у казковій формі з життям та смертю, любов'ю та ненавистю, гнівом та підступністю, чесністю, порядністю, добротою тощо Тема: «Доброта і любов»	Корекція емоційно-вольової сфери Тема: «Емоції позитивні та емоції негативні»		
	Виховання санітарно-гігієнічної культури			Дотримання здорового способу життя, виконання вправ ранкової гімнастики,	Корисна та шкідлива їжа Тема: «Корисна та шкідлива їжа»

				виховання бажання займатися спортом, піклуватися про власне здоров'я Тема: «Спорт і ранкова зарядка корисні для кожного малятка»	
лютий	Моральне та духовне виховання, боротьба добра зі злом	Допомога слабким та беззахисним, а також тим, хто народився «особливим» Тема: «Допомога людям, які цього потребують»	Сміливість та рішучість Тема: «Сміливі та рішучі вчинки»		
	Виховання позитивних рис особистості, вміння взаємодіяти у соціумі з різними людьми,			Дружба Тема: «Хто це – справжній друг?»	Милосердя Тема: «Що означає бути милосердним?»

	тваринами				
березень	Боротьба зі страхами, переживаннями та надмірною тривожністю	Страх самотності при розлученні батьків Тема: «Якщо батьки розлучаються»	Страх болю, уколів Тема: «Для чого потрібні уколи і як їх не боятися»		
	Виховання санітарно-гігієнічної культури			Особиста гігієна Тема: «Навіщо дотримуватися правил особистої гігієни?»	Догляд за зубами «Щоб Карієс не завітав до тебе»
квітень	Корекція емоційно-вольової сфери, небажаної поведінки	Корекція емоційно-вольової сфери Тема: «Як керувати почуттями та емоціями»	Капризування Тема: «Коли хочеться вередувати і капризувати»		
	Виховання позитивних рис особистості, вміння взаємодіяти у соціумі з різними			Поважне, турботливе ставлення до членів родини, до оточення Тема: «Як я можу піклуватися про	Ставлення до тварин, птахів Тема: «Захист тварин, що опинилися на вулиці»

	людьми, тваринами			<i>свою сім'ю»</i>	
травень	Моральне та духовне виховання, боротьба добра зі злом	Вихід зі складної ситуації Тема: «Як знайти «підказки», як поводитися у різних життєвих ситуаціях?»	Мораль та справедливість Тема: «Як оцінити вчинок?»		
	Лікувальні казки			Навчання дитини дотримуватися здорового способу життя, виховання корисних і подолання шкідливих звичок Тема: «Здоров'я і хвороба. Звички людини, завдяки яким вона хворіє»	Подолання боязкості проходження терапевтичних процедур, відвідування лікарів, перебування у стаціонарі Тема: «Важливість терапевтичних процедур для життя та здоров'я»

ОРИЄНТОВНИЙ РОЗПОДІЛ ЗАНЯТЬ ПО МІСЯЦЯХ

(третій рік навчання, вік дітей – 6-7 років,

36 тижнів, 1 заняття на тиждень)

Місяць	Розділ програми	1 тиждень	2 тиждень	3 тиждень	4 тиждень
вересень	Виховання позитивних рис особистості, вміння взаємодіяти у соціумі з різними людьми, тваринами	Виникнення сварок, конфліктів Тема: «Як просити пробачення, якщо посварилися?»	Милосердя Тема: «Складно чи легко бути милосердним?»		
	Моральне та духовне виховання, боротьба добра зі злом			Мораль та справедливість Тема: «Що означає вчинити по совісті?»	Вихід зі складної ситуації Тема: «Пошук виходу з безвихідного становища»
жовтень	Боротьба зі страхами, переживаннями	Страх смерті Тема: «Життя і смерть»	Тривожність, боязкість, інші види страхів		

	та надмірною тривожністю		Тема: «Я боюся чужих людей»		
	Корекція емоційно-вольової сфери, небажаної поведінки			Брехливість, хитрість Тема: «Як не потрапити до Замку Брехунів»	Надмірна витрата часу на гаджети Тема: «Гаджети: корисно чи шкідливо для дитини?»
листопад	Виховання санітарно-гігієнічної культури	Догляд за одягом та взуттям Тема: «Щоб одяг та взуття на господаря не образилися»	Догляд за чистотою помешкання, прибирання, прибирання ліжка; дотримання порядку у власних речах, у шафі Тема: «Щоб Гармидер не оселився у квартирі»	Дотримання правил поведінки, охайності під час їжі Тема: «Гарні манери маленьких джентльменів та леді»	Корисна та шкідлива їжа Тема: «Обираємо корисні продукти харчування»
грудень	Корекція емоційно-вольової сфери, небажаної	Завищена / занижена самооцінка «Як навчитися бути впевненими у	Образливість Тема: «Якщо Образа оселилася в серці та душі»		

	поведінки	<i>собі»</i>			
	Лікувальні казки			Навчання дитини дотримуватися здорового способу життя, виховання корисних і подолання шкідливих звичок <i>Тема: «До чого призводять паління та вживання спиртних напоїв»</i>	Ознайомлення дитини з хронічним захворюванням (цукровий діабет, онкологічне захворювання, хвороби серця, кишково-шлункового тракту тощо), яке в неї присутнє <i>Тема: «Що таке рак?»</i>
січень	Корекція емоційно-вольової сфери, небажаної поведінки	Агресивна поведінка <i>Тема: «Якщо я відчуваю злість та агресію – що робити?»</i>	Надмірна витрата часу на гаджети <i>Тема: «Як правильно та безпечно користуватися гаджетами»</i>		
	Виховання санітарно-			Ознайомлення дитини з хронічним	Навчання дитини дотримуватися

	гігієнічної культури			захворюванням (цукровий діабет, онкологічне захворювання, хвороби серця, кишково-шлункового тракту тощо), яке в неї присутнє Тема: «Якщо у людини хворє серце»	здорового способу життя, виховання корисних і подолання шкідливих звичок Тема: «До чого призводить уживання немитих овочів, фруктів, ягід та неїстівних грибів»
лютий	Моральне та духовне виховання, боротьба добра зі злом	Боротьба добра зі злом Тема: «Люди злі та люди добрі: як їх розпізнати»	Допомога слабким та беззахисним, а також тим, хто народився «особливим» Тема: «Допомога та піклування про людину з інвалідністю»		
	Виховання позитивних рис			Культура поведінки в суспільстві,	Дружба Тема: «А дружити

	особистості, вміння взаємодіяти у соціумі з різними людьми, тваринами			дотримання загальноприйнятих правил, дотримання правил безпечної поведінки в навколишньому середовищі Тема: «Як треба поводитися в суспільстві»	треба вміти»
березень	Боротьба зі страхами, переживаннями та надмірною тривожністю	Страх війни та нападів, стихійних лих Тема: «Наші захисники наближають перемогу у країні»	Страх смерті Тема: «Життя і смерть»		
	Виховання санітарно-гігієнічної культури			Дотримання здорового способу життя, виконання вправ ранкової гімнастики, виховання бажання	Корисна та шкідлива їжа Тема: «Мої харчові уподобання. Здорове харчування»

				займатися спортом, піклуватися про власне здоров'я Тема: «Здоровим будь!»	
квітень	Корекція емоційно- вольової сфери, небажаної поведінки	Завищена / занижена самооцінка Тема: «Як знайти у собі позитивні риси особистості»	Знайомство дитини у казковій формі з життям та смертю, любов'ю та ненавистю, гнівом та підступністю, чесністю, порядністю, добротою тощо Тема: «Любов та ненависть»		
	Виховання позитивних рис особистості, вміння взаємодіяти у соціумі з різними людьми,			Поважне, турботливе ставлення до членів родини, до оточення Тема: «Ставлення до старших і молодших членів	Ставлення до тварин, птахів Тема: «Захист тварин, яких ображають»

	тваринами			<i>родини»</i>	
травень	Моральне та духовне виховання, боротьба добра зі злом	Вихід зі складної ситуації Тема: «Як знайти вихід зі складної життєвої ситуації?»	Сміливість та рішучість Тема: «Сміливість та обережність»		
	Лікувальні казки			Подолання боязкості проходження терапевтичних процедур, відвідування лікарів, перебування у стаціонарі Тема: «Ми йдемо до стоматолога»	Виховання стійкого наміру одужати Тема: «Як знайти внутрішні ресурси для одужання»